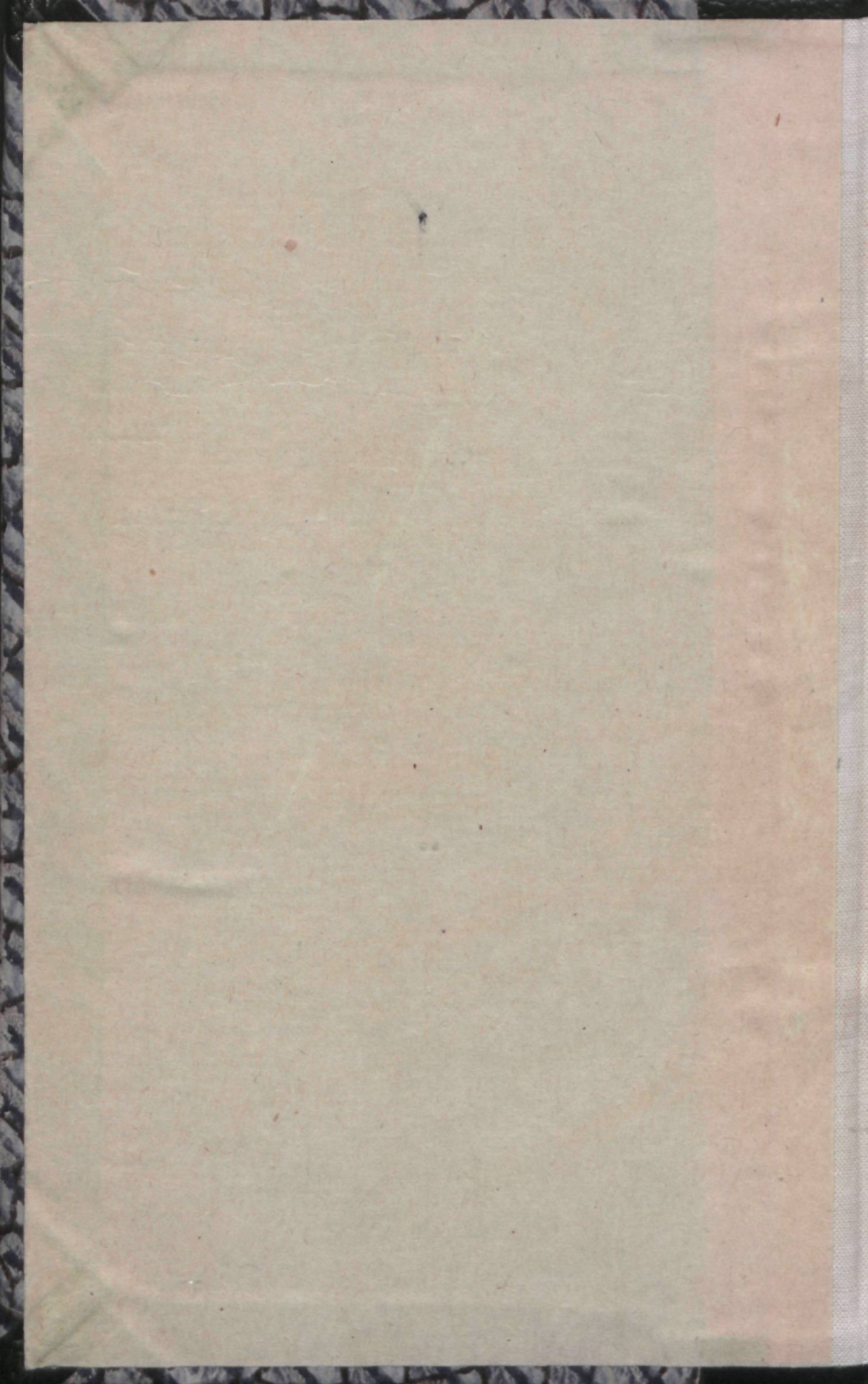

B 562

Dietekirjutamile
õpetus
Kodu-ja koolis-õppida

Teine parandatud aude.

Motto: Parema teha pole
keelatud. Kus wiga
on laita, seal tule
ja aita.—

Marwas,

Trükkitud A. Grigorjewi juures.

1887.

B 562

Dietekirjutamise
õpetus
Kodu-ja koolis-õppida

Tõine parandatud ande.

Motto: Parema teha pole
keelatud. Kus wiga
on laita, seal tule
ja aita.—

J. Walde

Rarwas,

Trükkitud N. Grigorjewi juures.

1887.

Дозволено цензурою. Дерптъ, 9 Мая 1887 года.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

54149

Gesfõna.

Õppijalle tuletan weel enne paari sõnaga meele, et tema selle peale mitte tuskatses ei saaks, kui igas kohas meelepäraline õpetus ei peaks olema, mis mitmesuguse puuduste pärast on tulnud. Esiteks polnud-raamatu kirjutajal niipalju aega, et oma tööd hakkatust kummi lõppuni oleks wõinud teha,—waid aga wahete wahel, siiski kiirusega, aja puutumise pärast. Teiseks pole kaa mitte kirjamees, waid õppija. Ehk nüüd mõtleb, miks pärast oleb seda tööd siis käsile wõtnud?—Waata selle pärast just; et seda enam, kui tarwis oli, ja on!—Seijamaale (seijeaajani) ei leidnud mina kusagilt niisugust raamatut, mis lapse õppimise tarbeks oleks abiks olnud. 1) Grammatik ja tema seletused on kõik Saksakeele, mõned sõnade näitused aga Gestikeele—ja siis ei lähe ka kõik Ahrensi Grammatiku näitused paerguse Gestikeele kirjutusega ühte, waid mitmest kohast peab kõrwale jääma; ja waata sealt ei wõi kaa laps mitte midagi õppida, iseäranis weel see, kes Saksakeelt sugugi ei tunne. 2) Dr. Wiidemanni sõnade raamat on ühe õppinud inimesele juhatuseks, aga mitte lapsele, ega hakkajalle, kes sealt seest kedagi kätte ei saa. 3) Ei wõi lugemise raamatust keegi keelt õppida, waid aga lugeda.

Nii kaua lued ja kirjutad, kui raamat ees, pole raamatud, siis ei tea laps kirjutamisest midagi, kui seal näitust ja seletust ei ole. Mis, ehk kuida ja mis pärast seda nõnda peab tegema?—4) Dotasin aasta tõise järele, ehk keegi midagi õppimise- ja õppetamise-kergitamiseks on kirjutanud ja wälja annud?—aga, ei kusagi pole kuulda ega näha olnud. Seepärast wõtjin seda julgesti, seda teha, mis libedaste tarwis on ja hakkasin kirjutama.

Kirjutamise juhiks ja põhjaks oli muil Dr. Wiidemanni sõnade raamat ja Ahrensi Grammatik. Olen kaa rahwa-kõnelemistest juure wõtnud ja Grammatiku järele õijendanud.

Juba kaanelehe peal seisab tähendus (Motto), mis tunnistab, et igal ühel luba on paremat raamatud kirjutada, aga mitte selle raamatu puudusest pajatada.

Kaa saaksin tänulik olema, kui keegi minuile selle raamatu wigad ja puudused aitaks parantada, ilma suure tülitä. Kus wiga nääd laita seal tule ja aita; aga—ära kirjenda. Aeg ajalt saan suurt hoolt raamatu eest kandma et paremaks saaks; sellepärast oleksin küll tänulik, kui keegi mind edespäi tüetaks mõne hea nõuga, ja abiga, mis nähakse tarwis olema, raamatu juures. Du see kellegi meele wastu, ja ostab ta paremine see tehku nii, kui kaane peal öölbud, ja jätku seda pisusest raamatud rahule nii kauaks kui juba parem tema asemele tuleb, kellele kaa ruumi küllalt saab ja saaks olema.

Õppijale, kes õietekirjutamist tahab õppida, soowin et tema need näitused, mis ees tulewas raamatus leiab, wõiks Dr. W. sõnade raamatust järele waatada ja ikka edasi õppida, kaa sellest weikesest raamatusest, mis siin temale pakkun ja soowin. Sellega jään siis head õppimist soowides ja õpetades

Raamatu wäljaandja *A. A. Wolde.*

ja Laste sõber.

Que ja kirjuta.

I.

1) a, A, e, i, o, u, ä, ö, ü, õ, E, I, O, Ä, Ö, Ü, Õ,
a, A, e, i, o, u, ä, ö, ü, õ.

2) ae, ai, ao, au, Ai, Ei, Ia, Ae, Ao, Au, Ie, Io, Iu, Iä.
ae, ai, ao, au.

3) ea, ei, eo, eu, eä, eö, eü, Ea, Ei, Eo, Eu, Eü, Ee.
ea, ei, eo, eu, eä, eö, eü.

4) i, oe, oi, oo, ou, aä, oü, oea, oja, ojo, oju, ojü, oa.
i, oe, oi, oo, ou, oä, oü.

5) ua, ue, ui, ou, uo, uä, õu, Ua, Ue, Ui, Uo, Üu.
ua, ue, ui, ou, uo, uä, õu.

6) äe, äi, äo, äu, äia, ää, Äe, Äi, Äo, Äu, Äia, Äua.
äe, äi.

7) öa, öe, öi, öö, öu, oä, öie, Öa, Öe, Öi, Öü, Öu, Öie.
öa, öe, öi.

8) õa, õe, õi, õö, õu, õie, Öa, Öe, Öi, Öö, Öu, Öie.

9) üa, üe, üi, üo, üü, üie Üa, Üe, Üi, Üo, Üä, Üie.

üa, üe, üi, üo, üü,

10) aea, aja, ajo,aju, ei, eie, Aea, Aja, Ajo, Aju, Ei, Eie.

aea, aja, ajo,aju, ei, eie.

II.

1) b, d, g, h, k, l, m, n, p, r, s, t, w, k, p, g, b.

2) ab, eb, ih, ob, ub, Ba, be, Be, Bi, Bo, Bu.

3) ad, ed, id, od, ud, Da, De, Di, Do, Du.

4) ag, eg, ig, og, ug, Ga, Ge, Gi, Go, Gu.

5) ah, eh, ih, oh, uh, Ha, He, Hi, Ho, Hu.

6) ak, ek, ik, ok, uk, ka, ke, ki, ko, ku.

7) al, el, il, ol, ul, La, Le, Li, Lo, Lu.

8) am, em, im, om, um, Ma, me, mi, mo, mu.

9) an, en, in, on, un, Na, Ne, Ni, No, Nu.

10) ap, ep, ip, op, up, ar, er, ir, or, ur, as, es, is, os, us; u=ju.

11) at, et, it, ot, ut, aw, ew, iw, ow, uw, wa, we, wi, wu.

II. Hääleta pookstawid:

Konsonandid B, D, G, H, K, L, M, N, R, S, T, W.

Bokaalid A, E, I, O, U, Ä, Ö, Ü,

Häälega pookstawid.

Konsonandid jautakse kolme pea jagu.

I. Mookatoonilised, b, p, m, (labiales).

II. Kurgatoonilised. g, k, (gutturales).

III. Keeletonilised. d, t, l, n, r, s, f, (linguales).

II. Vokaalid ja konsonandid jautakse ühes viide jagu.

1) Üheksa täis häälelist: a, e, i, o, u, ä, õ, ö, ü.

a, e, i, o, u, ä, õ, ö, ü.

2) Kaks pool häälelist: j, w.

3) Üks õht hääleline: h.

4) Viis sulahäälelist: l, m, n, r, s, š.

5) Kuus raskehäälelist: b, d, g, p, t, k.

Pehmed konsonandid: b, d, g, h, w, ei kirjutakse mitte sõna jaus ehk silbis ja sõnas, kahetordfeld, see on: mitte kaks tüki kõrvustiku, seepärast, et nemad pehmed on, ja sõna raskemaks teevad.

Silb, ehk sõna jagu.

b, d, a, a=bi, ka=bi, lä=bi, a=da, i=da, ida, se=da, sü=da,
g. teda, te=da., a=ga, aga, wa=ga, waga, pra=ga, rõ=ga,
h. eha, e=ha, ra=ha, waha, wa=ha, pu=has, pü=ha,
wi=ha, li=ha, ke=ha, kõ=ha, naha, paha, taha.

w. a=wa, ka=wa, tawa, kõ=wa, ki=wi, tü=wi, ša=wi,
šwi, šu=wi, kää=wi. Kolm esimest: b, d, g, ei kirjutakse
kaa mitte sõna hakkatuses, waid sõna ja silbi keskel,
ehk lõppu otšas, nõnda kui edespidi näeme.

B. b. alati ühekordselt.

1. abi, läbi, käbi, klubi, kabi, lubi, tõbi, hõbe, sõber,
paber, habe, häbi, tuba, juba, luba, uba, kobar,
käär, kibe, libe, nobe, nabe, tibu, kobar, hobu,
tõbras, kobras.

D. d. kaa ühefordfelt.

- 2) kade, keda, kida, kide, oda, koda, kude, õde, sīde, pide, rada, sada, sūda, seda, hāda, pada, muda, māda, wada, kuda.

G. g. ühefordfelt.

- 3) aga, ega, iga, wiga, waga, wāga, saga, sega, sīga, soga, suga, taga, naga, kāgu kogu, lagi, figi, hīgi, pīgi, wāgi, tugi, õgi, togi, jōgi, nāgi.

H. h. ühefordfelt.

- 4) ah, ahe, ahi, aho, ahu, õhu, ohu, uhu, raha, rahu, reha, rohu, suhn, kuhu, wahi, wāhe, lāhe, pāhe, tāhe, nūhi, tühi, pūhi, lūhi, naha, taha, paha, waha, leha.

W. w. ühefordfelt.

- 5) awa, kawa, kawal, lawal, kōwa, kiwa, iwa, nawa, tüwi, lōwi, sawi, suwi, hāwi, rawi, tawi, kāwi, hūwi.

R. r.

ühefordfelt:

Rak, tok, nok, tuk, mok,
plok, kuk, luk, suk, wok,
rok, puk.

kahfordfelt:

kakku, tokku, nokka, tukka,
mokka, plokki, kukke, lukku,
sukka, wokki, rokka, pukki,
likku, lukku, lakku, sikku.

S. l.

ühefordfelt.

kala, wala, mōla kela,
kolu, julu, wīlu, walu,
lolu, palu, kilu, talu,
kolu, kulu, šalu, molu.

kahfordfelt.

malle, talle, jelle, sīlla,
willa, mulle, sülle, kelle,
lelle, kulli, trulli, pulli,
lollu, lulli, kallu, pallu.
Küfjalle, magajalle, tegijalle.

M. m.

ema, oma, tema, koma,
šamal, rumal, kamal,
humal, tüma, lemu,
tomu, lamas, tümas,
üksikult konsonand kirju-
tud, saab pehmemine rää-
gitud.

mamma, lammaš, šammaš,
tõmmaš, kummaš, tummaš,
šammal, kummel, šumma.

Meeletuletuseks:

kahetordset konsonand kir-
jutud, saab kõvemine rää-
gitud.

N. n.

kana, kena, täna,
tina, šina, lina,
wana, kana, muna,
kene, wene, mene,
hani, pani, mõni.

kanna, tenna, kinni, pinni,
puuni, wanni, winni, šenni,
šunni kinni, kõnni, konna.
manna, anna, šenna, pinna,
menna, tlinni, tänni, konna.

P. p.

api, lepi, õpi, kapi,
näpi, õpima, lepima,
hulpima, tulpima.

pappa, nappa, kappu, kääppu,
leppu, lippu, tippu, hüppu,
tappu, tuppu, šoppu, šuppi.

R. r.

ära, kära, kera, müra,
wara, jura, päri, hari,
Šuri, Mari, lori, keru,
weru, wari, šuri, muri,
tara, tera, pura, pere,
kere, were, peri, tiri.

herra, murra, šurra, parre,
warre, tõrre, õrre, kõrre, wõrre,
wirre, mirri, pirri, turri,
wurri, korra, mõrra, wõrra,
lirra.

S. š. š.

1) Šitt š, saab silbi ja šõna keskel kirjutud; lühikene
(š) saab silbi ja šõna lõppu otsas kirjutud. Näituseks:

Ras, pas, puss, päss, püss, loss. Need on ühe silbilised.
Rasfi, passfi, pussfi, pässi, püssi, lossi. „ kahe silbilised.

f. keskel kirjutakse:

2) Rask, wask, kesk, kisk, kofk, kuusk, sääsk, piisk.
Selle pitka, f, asemelle tuleb siis lühikene s, kui ühe silbiline sõna, kahesilbiliseks saab: Näituseks: Raste, waste, kesket, kisku, leske, koske, kuuske, sääste, piiska.

3) Kirjutakse pitk f, seal, kus kõwa konsonand, t, k, lõppu otsas seisawad. Näituseks: Rast, wast, west, pist, post, kust, pärast, hädast, metsast, küljest, millest, sellest, sülest. Kus pitk f, juba lõppu silbis on, seal ei kirjutakse mitte pehme konsonand d, kõwa t asemelle, (mitte sd, waid st) Kus pehme konsonand d kirjutakse, ja sula hääleline konsonand piab kirjutud saama enne (t) (kõwa kon.) siis kirjutakse weike s, sellepärast, et esimise silbi lõppetuses seisib s, uus algas t-ga. Näituseks: Rastama, kurwastama, rõomustama, wastama. Lõppu otsad: Pääwast, kuusk, =st, sk—aga mitte sd sg ega kaa mitte, st, sk, sg kust. pärast—kuusk.

4) Seisab kõwa konsonandi t, ees pitk f, Näit.: Wanast, fest, kallist, kolmest, j, n. e., siis seisab jälle sellesama järel (t) lühikene s, Näituseks: Mats, plats, kops, flops, luts, lääts, läks, lõks, miks, küps, üks, jeks, j. n. e. Tehakse need ühesilbilised pärast kahesilbiliseks sõnadeks, siis kirjutakse lühikese s, asemelle pitk f, Näit.: Matsi j. n. e.

ühesilbiline.

plats, kops, klops,
luts, lääts, löks,
küps, püks, müts,
pits, fits, wats.

kahesilbiline.

plat=si, kop=su, klop=su,
lut=su läät=se lök=su,
küp=se pük=sa müt=si,
pit=si, fit=si, wat=sa.

T, t, kirjutakse muidu ika kahekordselt, aga seal, kus silbis kaks vokaali eeskäivad, kirjutakse ühekordselt. Näituseks:

ühekordselt.

saatma, lootma, ootma,
kiitma, köitma, koitma,
niitama, wiitama, söötama.

kahekordselt.

mitte, jatta, tõtta,
sõtta, katta, kotta,
ratta, kätte mõtte.

Sõna lõppetuses seisab kõwa ika siis, kui pits s, ja t, silbis ehk sõnas lõppewad ehk peale selle seisab weel t, Akkusatiivis, nõnda kui küsimise peale: Keda? Südant, meest, naest pörandat, seemnet, küünalt, kübarat, westit, kampsunit, tuhat, koonalt, küünart, paberit, kolmikut, tifferrpuut, tõtt kätte, mitte, tõttama j. n. e. waata Wiidemanni sõnaraam. Iek. külq 671, 1225, 1316.

Nõnda kui lugemise juures weerimine pea asil on, nõnda on seesama kaa pea asil kirjutamise juures. Nõnda kirjuta silbi wiisil, näituseks: Ani, a=ni, ai=ta, mit=tu, mit=te, kät=te, mit=me, kat=te, an=na, man=na, kan=na, sen=na, ten=na, se=da, sa=da, ko=da, hä=da, küm=me, nõm=me, sum=ma, kum=ma. Re=ba=ne, tõ=bi=ne, küt=tis=ta=ma, sütti=ta=ma, kel=le=le, selle=le, kaswatama, kan=na=ta=mi=ne, kin=ni=ta=mi=ne, õp=pe=ta=mi=ne, lop=pu=ta=mi=ne, pap=pa, lep=pa, káp=pa j. n. e.

Kirjuta: Armuline on Looja, kes kõik on loonud.

Päris orjad elavad Aafrikas, ka veel mõjal.

Nebane on kaval elajas, kes mõistab petta.

Laps ei taha õppida, vaid mängida ja joosta.

Subamine on hea, täitmine on palju parem.

Parem on lahja laudas, kui vägev wäljas.

a, b, d, e, g, h, i, k, l, m, n, o, p, r, s,

t, u, w, ä, ö, õ, ü, ju, ja, jõe, ae, ai, oi, oi.

A, B, D, E, G, H, I,

K, L, M, N, O, P, R,

S, T, U, W, Ä, Ö, Õ, Ü.

A. Austa oma isa ja ema, siis käib
sinu käsi heaste.

B. Baabelis segati keelemurred ja rah-
was lahkus üks teisest.

- C. Colombus ei saanud oma suure
waewa eest mitte künü.
- D. Dagmar sündis oma wanemate suu-
reks rõemuks.
- E. Ei puu lange mitte ühe laastuga,
waid mitmega.
- F. Franz Joosep oli Austrija riigi keiser ja walit-
seja.
- G. Gustaw Adolf walitses Taani riigi üle, ta oli
kuningas.
- H. Hunt muutab küll karwa, aga mitte wiisi.
- I. Jõlemees wahetab pihutäie kulda, pihutäie mulla
wastu.
- K. Kes head otsib, see paremat saab. Suur tüf ajab
suu lõhgi.
- L. Laisk magab mauli maas, hea laps lueb ramatut.
- M. Muhamedi usuliste hingamise pääw on meie Needel.
- N. Narrid ja lapsed räägiwad tõtt, aga pettawad ka wahest
- O. Omaga rahul olla, on üks õiglane ristiinimese kombe.
- P. Parema on paslidega mõistlik pois, kui saabastega
jõlemees.

- D. Quinta (lue kwinta) on ladinakeele viis ehk viis.
R. Raha paneb rattad käima ja teeb mittu imet ilmas.
S. Saab sand sauna, siis tahab tema kaa weel lawale.
T. Tee on tolmuta, mees on piitsata, hobune ohjata
m. f. o.
U. Unustab küll hoidija, küll aga tabab püüdiija
V. Viktooria on Inglismaa walitseja päris nimi.
W. Wanainimese ees piad sa üles tõusma ja temale
auu andma.
Z. Zeitungileht olgu ajaliku elu tarwituseks lugeda.
Ä. Ära anna hullukättepilli, ta puhub pilli lõhki.
S. Sige hõlma ei hakka keegi, ülekohtune kardab
ennastki.
Ü. Ütski ei ole sündides meister, aga surres küll
õppilane.

Maa ja m'a.

Kende sõnade juures on tähele panna, et feda sõna „maa“, mitte tõisega ära ei waheta, ega ei kirjuta mitte „ma“ Maa kahe aa-ga kirjutud, tähendab feda mullast maailma kera, kelle peal meie elame, aga kui „ma“ kirjutame, siis piame teadma, et see muud ei ole, kui üks lühendatud sõna, sellest sõnast wõetud „mina“—i, ja n, on wälja lastud, et lühemalt rääkida ehk kirjutada. Nõndasamate kaa.

Sa ja saa.

Sa on wõetud lühentatud sõnast „sina“ i, ja n on siin jälle wällja lastud ja esimene ja wiimne pookstaw s, ja a, on kogu pandud, ja räägitakse lühidelt: „sa“.

Aga see sõna „saa“ on wõetud ajasõnast: „saama.“

Siin paarnäitust:

Meie saame täna oma tööga walmis, aga tema ei saa.

Mina maksasin selle looma eest, aga mitte sa.

Sa tuled täna hillja, aga sa walmis ei saa.

Maarahwas elawad paremas kliimas, kui linnarahwas.

See on minu maa. Kas tema tuleb ehk ei, seda ma ei tea. Ma tahan waadata; kui suur on see maa.

Ballju sellesarnatseid lühendusi tuleb ette, kellest aga suurt kasu ei ole näidata.

Nemad lühendakse —e, ja m, lastakse wällja-nad,
tema „ —e, ja m, „ ta.

Kõige õigem oleks see olema, kui iga lühendatud sõna juures üks wällja lastmisemärk oleks—näituseks: na'd, f'a, t'a. Kui kirjutamise ajal rida enne otša saab, enne kui sõna, siis poolita sõna silbiwiisi ära, ruumi pünduse pärast, ja kirjuta niisugused (=) sidumise ehk poolitamise märgid. Näitus. Kui iga üks teeb majas hoolega ja wiisi pä-rast oma tööd, siis on kõik asjad ja toimetused ma-jas head. Aga ära poolita mitte umbes arwates: pä-ra-st—ehk pär, ja siis ast, waid esimene silbijagu on pä=ja tõine on, rast,—esimene

filb on, ma-ja tõine on jast ehk jas =majas. Ühes sõnas on ita enam, kui üks ehk kaks filbi, sõna-jagu;—ja sellepärast jauta neid siis ria otšas jagades ehk filbi wiisi,—mi-na, te-ma.

Temale.

Kõik sõnad, mis poolitud saavad, piawad nõnda poolitud saama, et selge mõistus ja sõna omadus temale ita jääb. Kirjutad „temale“ lühidelt, siis ära kirjuta mite talle, sest see tähendaks akkusatiivi, küsimese peale: Keda?—Ja wastus piaks olema „lambatalle“ sest talle ei tähenda mitte „temale“, waid kui lühendad sõna „temale,“ siis lased niisama—e, ja m, wälja, ja kirjutad lühidelt „tale“ ma ütlesin ta'le j. u. e.

Missugused on pehmed konsonandid? Miks pärast neid ei kirjutata mitte kaks tükki kõrwustiku ühes filbis? Kirjutuse juures on tähel panna, et kõik nimed ja sõnad mis kirjutada tulewad, kõik nõnda saawad kirjutud, kuidas neid räägitakse. Üksnes wõerakeele sõnad jääwad muutamatta ja kirjutakse nõnda, kuidas räägitakse. Näituseks: Madis, Gustaw, Mihkel, Mari, Juuli, Emilie, Anna, Aliide. Aga wõerakeele sõnad ehk nimed kirjuta nii kuidas nad on. Näituseks; Beduiinid, Brassiilija, Germanija, Handwerk. Kui kirjutad saksa-moodi „härä“, see on Gestikeele „isand,“ Wenekeele „Господинъ“ siis ära kirjuta mitte ä-ga waid e-ga, herra, sest see on Saksakeele sõna „herra.“

Tahad posti peale ehk mõiale kirja kirjutada, siis pea meeles, et kiri puhta paberi peale piab kirjutud saama.

Ja mõlemad ria otfad ei tohi mitte serwani täis kirjutama.

Kui kirjas kellelegi kirjutad, kus tuleb ühele „Teie“ üelda, siis ära kirjuda mitte weikese pookstawiiga, teie, waid Teie, suurega. Ehk kirjutad, oma sõbrale, sina; siis on see kaa wiisakas, kui temale suure pookstawiiga kirjutad „Sina“

Et Gesti keeles uuemal ajal juba wõerakeele pookstawiisi on pruukima hakkatud, siis kirjuta lue neid ühes nõnda: a, b, c (lue tse), d, e, f (lue ww), g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q (ku), r, s, t, u, v (lue wau) w, x (iks), y (ipslon), saab luetud kui—i—z (tset,) ä, ö, õ, ü.

Need pookstawid jautakse mitme jägu nõnda kui eespool oleme näinud. Pehmed konsonandid kirjutakse kõik üksikult, kõwad saawad jault siis kahelordselt kirjutud, kui sõna nii walljust saab räägitud.

§ 1.

Kirja tähtedest.

Gesti keelel on niipalju tähti, kui ja siin nääd järke mööda: a, b, d, e, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, w, ä, ö, õ, ü.

Täie healega pookstawiisi nimetakse vokaalideks.

Kõik tõised konsonandideks.

Kirjas pruugitakse enamiste ifka weikeid kirja tähti, suured saawad aga hakatuses ja pea sõnades pruugitud, nii kui näituseks on:

1. kõne alusluses,

2. punkti ja küsimise märgi järel, ja

3. kui sõna niisugust asja nimetab, mis üksik on.

Niisugused nimed on: Inimise=ristitud=ehk Siignimi, maa (mere, jõe, järwe, mäe, linna, mõisa, puu, ehk rohu nimi);

Need kõik saawad suure kirja tähega kirjutud.

Kaa kuude, pääwade nimed saab nenda kirjutud.

Kõik nimed, mis jumaliku olemisesse puuduwad, kirjutakse kaa suure=tähedega, hakatuses, nii kui on: Jehoowa, Issand, Snnistegija, Püha Waim ja Kristus, Jeesus, Keerub, Seerawim ja kaa Seebaod, j. n. e. Need nimed, mis siin nimetud, on üksikud ja päris nimed, Waata Pea sõna õpetuses, lehe külj— ja § 9. Nende asjade nimed, keda palju on, kirjutakse weikesse kirja tähega, nii kui on: hobune, lammas, lehm, ehk asjade nimi: king, saabas, kuub, nuga, j. n. e. Kui nüüd küsid, miks pärast nõnda?

Siis waata hakatuses on juba ööldud.

Kõige suurem tähele panemine peab iga Eesti keele räägijal olema, et tema mitte tähtede hääle wälja hüüdmise juures ei ekfi; ega mitte ei waheta, pehmed=tähed kõwa=tähtedega ära, waid et ta enne tundma õppib nende suurt wahet: enne hästi järele mõtleb ja lueb, enne kui sõna jagusi (silbid) silpisi kokku hakab seadma.

Paneme nüüd kord kõik kirja tähed (pookstawid) tähele.

I.

Häälega tähed.

(Vokaalid): a, e, i, o, u, ä, ö, õ, ü, neid on üheksa. Need pookstavid on kerged ise eneses kerged meeles pidada, muud kui ö ja õ, mitte ära unusta. Seepärast, ära kirjuta mitte kõik, vaid kõik, mitte kõige, ega keige; vaid kirjuta, kõige, kõrge, kõri, kõht, kõla, ja n. e.

Muidu tõiste (vokaalide) juures ei või ja mitte wiga teha, seepärast, et need kõik enamist kerged on aru saada, kirjutad a=tähega, siis pead aga seda meeles pidama, kus doppelt tuleb. Näituseks: Maa, Maailm, maalder maa mees, j. n. e. Seda kuuled juba kohe häälest, kuidas kirjutada tuleb.

E,	tuleb	niisamate	mitmes	kohas	doopelt	panna;
					näituseks:	see, sees, seest.
I,	saab	kaa	pruugitud,	siis	süil, siirup,	wiir,
					hiir, kiir,	j. n. e.
O,	"	"	"	"	loom, toom, koom,	
					foon, hoone, joone, joob.	
U,	"	"	doopelt,	uus, uul, tuul, suur, juur,		
				suul, kuul,	j. n. e.	
Ä,	"	"	"	kää, (õeldakse kaa) pää,		
				nää, mää, hää, sää.		
Ü,	"	"	"	nüüd, süüd, püüd, püül,		
				j. n. e.		
Õ,	"	"	"	ööd, tööd, sööd, lööd,		
				nööd, nõöp, j. n. e.		

Et pitka seletust fõguni tarwis ei ole, saab iga lugija ise aru et siin lühidelt on näidatud, kuidas need häälega tähed pruukida tulewad. Pärast saame sõnade muutmises, weel täiemalt õppima ja õpetama.

II.

Hääleta tähed (konsonandid).

Need on, niisugused kirja tähed, kellel segane hääel on, omas üksikus, olekus, ega saagi omale muudus- selgemalt häält kätte, kui vokaalide, abiga.

Konsonandid on järgmised, ja neid on wiistõist- kümme: b, c, d, g, h, k, l, m, n, p, r, s, t, w,

Et konsonand (hääleta täht) segase häälega on, oled ja praegu lugedes kuulnud ja näed, et tema ilma vokaalita tõeste oma olekud selgeste ilmutata ei saa. Iseäranis saawad sõna alustuses, kolm esimest konso- nanti, aga wähe Gestikeeles pruugitud, aga mõne nime juures, mis wõõra keeldest on pärit, nõnda kui näituseks: Gustaw, Gips, j. m. m. Bach (mu- sikomeister) Donau, Daniel, j. n. e. Wõttame kon- sonand h, kätte, waatame ja kuuleme tema häält, siis leijame kõhe temast, et tema hääel selge ei ole; paneme aga ühe vokaali tema juure, siis saab hoopis tõine lugu olema.

Näituseks: hu, ho, oh, hi, hiir, hä, ha, ah, j. n. e.

Seame nüüd järge mööda kõigile vokaalid juure, siis kuuleme hoopis selgemine wälja. Näituseks: Suut joa, je, jää,—ka, kae, keä, kaal, kui, j. n. e. lae, lai, li, lo, la, lu,—maa, me, mi, mo, mu, mä, mü, mõ,—no, ne, ni, nä, nõ, n. e. pa, pe, pi, po,

pu, pä, pö, pü,—ra, re, ri, ro, ru, rä, rü, sa, su, so, tu, tö, tee, wa, we, wi, wu, wo, wü, wö.

Nüüd oleme näinud, et ilma vokaali abita ei wõi mitte üht ainust sõna ega sõlpi kirjutada, aga ilma konsonandita wõid mittu sõna seada; sellespärast pane tähele, et igas sõnas, mis räägid, ehk kirjutad, ikka vokaalid kaasa tood. Seda saame seal pikemalt näha kus silbid, (sõna jaud) alamal meile ette tulewad.

Enne peame aga veel tähele panema, et hääleta tähed (konsonandid) kaa kahte jagu jautakse, see on: wahet tehakse. Muist neist on pehmed=muist kõwad=pookstawid (tähed). Seda wahed tehakse keele, ja hääle läbi; nõnda et mõne peal hääle waljum kuulda on, keele liigutamise läbi. Näituseks: d, ehk t.—Pehme d. juures pead kergeste keelt wasta kurgu lage ja esimisi hambaid wajutama ja siis healt juure tegema, ja waata, kui ilusast tuleb pehme d wälja. Kõwa t juures pead kõwemast wajutama ja kõwemast peale rõhuma, see on: healt tegema;—ja waata nii tuleb kõwa t wälja.

Kõwad konsonandid ja pehmed kokku, on kuus ainusest.

Pehmed onwad b, d, g.

Kõwad " p, t, k.

Siin paneme nüüd tähele kus sõna jaus need ette tulewad. Enne aga meie neid ei wõi proowida, kui seame pookstawidest sõna=jaud (silbid) kokku, teeme neist sõnu, ja siis näeme, kus pehmed, kus kõwad konsonandid ette tulewad.

§ 2.

Sõna jagu ehk Silb.

Meie muidu kuidagi rääkida ei saa, kui sõnade ja sõna jagude läbi. Üks sõna seatakse mitmest sõnajuust ehk silbist-ja üks silb mitmest, pookstawiist (kaa mõni silb ühest ainjast) kokku. Kui sa ei tea mis see sõna jagu tähendab, kuidas tema sünnib, siis kuule ikka edasi.

Mis kõneldes ehk kaa lugemises ühel hoobil juust hääle ehk keele läbi wälja tuleb; seda nimetatakse sõna jauks ehk silbits. Neid silpisi mittu kokku, siis saab sõna. Näituseks: mina, sina, tema, ema, oma, kema, wana, muna, tina, j. n. e. Siin näeme nüüd et see sõna mina ja kaa need järgmised kahest silbist on kokku pantud. Esimene silb on mi-ja tõine-na, esimene silb on e,-tõine ma, oma. Mõni sõna on ühe silbiline, nii kui tuul, mees, ees, kaas, ait, kot, pot, not, tui, nui, j. n. e. Näeme küll palju pookstawid koos,—aga sellegipärast on ühe silbiline, kust see tuleb? Waata see tuleb sellest, et meie need palju—kõik ühe korraga juust wälja lükame, ja mitte ei poolita räägime, saan, paat, pat,—need tulewad kõik ühe korraga ilma poolitamatta j. n. e. Mõni sõna on mitme silbiline nii kui, inimene, elajas, kannatamine, karistamine, kaalumine, palumine. Siin arwame nüüd järele, mittu kord suu ja keel peawad käima, nii mittu silbi, see on: sõna jagu ehk poolitamist on iga ühe sõna sees. Nii tulewad siis mitmesugused jaud silbid ette, kus kaa pehmed ja kõwad konsonandid tundma ja teadma ära arwada wõid.

Kirjutad	kaba,	süis	ära	kirjuta	mitte	kapa
"	taba	"	"	"	"	tapa
"	naba	"	"	"	"	napa
"	teda	"	"	"	"	teta
"	šeda	"	"	"	"	šeta
"	šada	"	"	"	"	šata
"	pada	"	"	"	"	pata.

Kirjuta,	haganad,	aga	mitte	hakanad
"	paganad	"	"	pakanaad
"	kogudus	"	"	kokutus
"	kõigile	"	"	kõikile
"	paugub	"	"	paufub
"	haugub	"	"	haufub j. n. e.

Siin kuuleme, et igal silbil on oma moodi hää, ja häälest kuuleme ja tunneme mis sugune konsonand, kõwa või pehme, ühe silbi sees peab olema. Oleme sellega valmis, süis peame tähele panema kaa silbi ehk sõna jau lahutamist ehk poolitamist. Kui kirjutad edasi, ja ühe joone otša peale enam kõik sõna ei mahu, süis pead silbi nõnda ära jagama, et tema ikka terveks jääb, sõna aga pooleks saab, näituseks; wõtma, tõstma, kostma, ostma, ja katsma, ja mitte tõise rea otša nõnda jätma: wõ-tma, tõs-tma, kostm-a, ostm-a, kat-sma, waid, kirjuta nõnda, kuidas silb juure kutsub: last-ma, osga-ma, we-da-ma, ai-ta-ma, lai-tama, wõita-ma, hoi-da-ma, sõitama.

Üht sõna muidu ei või kirjutada, kui seal sõna jagu ehk silbi ei ole. Et aga need mitmest, ehk ühest, on kokku pandud, seepärast on väga tarwis, et kõik sõnad ja satsid, mis kirjutad, kõik silbi wiisi weeritud saawad, ja et kirjutaja, kõik silbid teab wee-

rida, siis mõistab tema kaa poolitada ja õiete kirjutada, muidu on see koguni wõimata. Kui sa silpi ei tunne ei wõi siis sull' kaa mitte kirjutus tutaw olla. Paneme näituseks üles mitme sugused silbid. N. on: kutsuma, katsuma, lastema, laulama, walama, salgama, põlgama, julgema, nülgima, sülgima, saagima, manguima, trükima, kiikuma, j. n. e. Siin näed nüüd selgeste et ühes sõnas mittu silpi, ja et iga silp ise moodi on. Silbid tulewad nõnda kirjutada, kuidas räägid, ja sõna sisse läheb neid niipalju tarwis, kui palju sõna tarwitab. Seal juures aga peab panema tähele, et kus silbid ja sõnad muutatud saawad, seal kaa pookstawid muuta tulewad ja ära waheta mitte ära k asemele g, ja t asemele d, ei f asemele s, ega õ asemele ö ega kaa seda silpi, mis toppelt, see on, kabe pookstawiga kirjutama pead, mitte ühega, ja mis wenitama, mitte lühendama, Rääkimise juures peab sinu keel õiete rääkima, siis pead ise kaa seda räägitud sõna õiete kirjutama. Tunned söömise juures, mis küps ja mis hea on, mis wali mis pehme, siis tunne kaa siin sedasama, Pookstaw, p on wali ja pookstaw b, on pehme, f luetakse kaa pehmem wälja, kui, s ja kui sa muidu ei usu, siis lueme weel kõik kord üle: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, w, ä, ö, õ, ü, j. w. m. nüüd kuulsid, kuidas keel käis.

Tuleb aga mõni sõna Gesti keeles seda wiisi, et aktsent on sõna keskel ehk lõpu otsas: siis on see kahes ehk kolmest juure-ehk kõrwu-sõnast kokku pantud. Näituseks: Nais saar, Gesti keel, üleliig, põllumees kooliraamat, wenemaamees, püüli leiwakoorig, Piwi-

maakaart, Soomemaamees, wenerahwalootus, meremees rannakalapüüdja, mustamere kanaal j. n. e. kolmest ja kaa kahest juure-sõnast kokku pantud—wenemaamees ehk wenemees, maamees.

Suure-Taani= kiriku=koor. Weike maarja kirik, j. n. e. Kaa sünniwad vokaalidest ühte heitmise läbi weel kahefordsed, kahe healelised vokaalid, kus nemad oma muutmise mitmesugusi heale kõla wälja kuulutawad. Näituseks: ae, ai, au, äi, ja jälle muutatud: ea, ja, ua, iä, ae j. n. e. Weel kirjutame edasi: ei, iu, oe, õe, õi, õu, õi, ui. Tuba 1 § sees on ööltud, et meie iga pookstawi peame hästi tundma õppima, enne kui weel kirjutama ehk lugema hakkame, f. o. tema olemist, kas ta pehme wõi wali, kas teda feda wiisi peab wälja lugema wõi tõiwiisi. Et meie mitte ära ei waheta, f asemele g, ja g asemele f, ei kirjuta; ega õ, asemele õ, ega ä asemele ü.

Siin peame weel tähele panema konsonandi kirjutamisest, ja mõned näitused üles kirjutama, et näha saaksime, mis õigem on. Enne proowime mõne sõna weel kokku seada, ja näidata. Sige koguduse liige on see, kes kõik seadmised peab, ja selle järele teeb, mis kohus on. Ära siis kirjuta mitte: Sike kokkutuselike on se kes teig seatmised beap, ja selle järele teeb, mis kohus on j. n. e. Kui meie nüüd selle näituse järel kõik kirjutuse- ja lugemise tükkid hoolega järele waatame, ja kõik wigad ära püijame parandada; siis wõime julgeste edasi menna oma kirjutamisega, ja loodame, et meie wiimaks just nõnda kirju-

tame, kui räägime—ja siis seda, kirjutamist, nõnda lueme, kuidas oleme kirjutanud.

Siis teeme selle mehe tööga ühtemoodi, kes laskeb liiva jahude sees wälja, et paremad leiba saaks j, n. e.

4 §.

II.

Konsonandi kirjutamisest.

Sakame neid üks haawal paigale seadma, ja kirjutame siis, j, w, need on pool täishealelist, ja kirjutakse igal pool ja igas sõnas ühekordselt. Näituseks: aja, paja, raja, maja, oja, koja, kuja, uju, tuju, aju, paju, raju, laju, saju, waju, koju j. n. e. W. kaa ühekordselt: Sawi, tüwi, kiwi, juwi, tawi, kawa, lawa, sawa, nawa, rawa, awa j. n. e.

5 §.

Shkhealene:

h kirjutakse niisamate ühekordselt. Näituseks: ahi, kahi, wahi, nühi, tühi, ähi, õhi, wiha, liha, paha, naha, saha, suha, tuha, koha, müha, püha, taha, puha, ihu, nihu, kihu, pihu, wihu, kihu, tahu, õhu, nuhu, suhu, tohu, kõhu, kohus, kõhus, õhus, j. n. e. Müüd nääd sõber, et nõnda räägime, siis jaa peame nii kirjutama.

6 §.

Sulabealelisjed:

G, m, n, r, s, (š). Need wõiwad aga sõna tarwituses kahekordselt pruugitud saada; muidu kirjutakse ika ühe kordselt. Kuuled wälja rääkimises, et sõna ehk silb wali on ja kõwast ööltud saab, siis kirjutatakse kahekordselt. Näituseks: tallis on palju hobusi. Tall-meister muretsseb nende eest. j. n. e. Kui nüüd kuuleme, et hääle wälja rääkimene ja sõnade ja silbi jautamine, üksi keele liigutamise ja rõhumise läbi sünnib; siis on ju kerge aru saada, kus kohas meie kahekordselt peame kirjutama. Näituseks: U kahekordselt: alla läinud, alla menema, all', tall, pall, fall, fall kaelas, taja illukene, hallid willad puukillud, jõe fillad, puusüllad, suured kullerpuppid, kullerdas maha (kukkus), rikkast mehest ööldakse: suured küllad temal käes, saab küllalt; küll, kull, mull, pill, will, minu sõrme peale kaswad will, willi muhk läks lõhgi, — kalla, kallama, kallastik, trall, trallilugu, kui Juri Mari muru maal j. n. e. koll, kolli tegema, toll, tolli raha maksma= loll, lolli juttuga.

7 §.

Ühe kordselt:

Alaline, kalaline, kala, wala, pala, (suutäis) jala, jula, möla, möle, kõla, küla, wili, wäli käli, öli, tüli, nali, kali, tuli, sulii, kuli, wali, j. n. e.

M. Näitusjeks: kahelordselt.

Hummustama, lämmastama, sammas, hammas, lammas, tõmmad, tummad, summad, kummad, sammal, tummal, kümme, homme, uõmme, j. n. e. ühefordselt: Tema, ema, tüma, oma, koma, kama, samal, sellsamal wiijäl, kamaltäis, kamalu sees, rumal, humal, j. n. e.

N. kahelordselt: künna, künna kesa linn, linna rahwas, pinni wet, (joo wet) sep pinnib rauda õhemaks, maa pinna peal, kinni, winni, winn (wistrik) kõnni, kõnni edasi, reni, wee renu otša peal, sunni, sunni taga, punni, ära punni, oota künni hommeni, fenni, wanni, panni, panni peal praetakse, tünn, sügu tünn, konn, konna karp, kogukonnad, konnade kogu, rinna peal, rind, panna, pinna, fenna, tenna j. n. e.

N. ühefordselt: paras, waras, karas, faras, teras, säras, keras, kara, kera, wara, mära, müra, kära, lora, pura, ora, tara, ära, jura, Juri, mari, furi, furi, ori j. n. e.

S. kahelordselt ei saa palju pruugitud, siiski kui feda tehakse, seatakse pisuke s tema juure, mis küll Grammatiku järel aga wiimaseks wõib sõna ehk silbi otšas olla, seista: Näitusjeks: Kass, kirjutakse, kass, kassa, kirjutakse nüüd kassa (kassa), siiski muutamise juures saab ümber pööratud, nii kui on, kass, kassi silmad, kassi kulmad, anna kassile kala, tee kassile pai j. n. e. Tähele panemiseks tuletab weel meele, et pookstaw, j. millagi sõna otšas ehk lõpetuses ei seisä, waid ita pookstaw, s, Näitusjeks: sõnas, teus meeles, keeles,—

ja kui silbid kirjutame ja lueme, siis näeme kaa, et, s, silbi lõppetuses seisab.— Näit: Armas=tus, karis=tus, karas=tus, mälestus, jõlestus, wilis=tama, kelis=tama, kolistama j. n. e. Aga sõna ja silbi keskpaigas ongi tema (f) elu ase (seisu paik), seal ei tohi tema nii unustud saada, ega tema asemele pookstawa s, mitte tulla. Nii kui on: Kask, wask, kesk, lesk, tusk, kuusk, jääsk, kiisk j. n. e. Tema kõrwas ehk juures seisab kaa alati kirjutamises, sõna ehk silbi otsa peal need raskehealelised pookstawid t, ja k, ja millalgi mitte d ega g. Nii kui on, kust ja tuled, ja mitte kUSD,— sinust, minust, ja mitte sinUSD, minusD, paneme silpide healt tähele, siis on meil kohe näha ja kuulda, kus teda (neid t, k,) pruukida tulewad. N: Suurest sugust, weikest mehest, raamatu lehest ehk jäme kuusk; libe luisk, kange tuisK, laisk, lastma, käsk=ma, kiskma j. n. e.

8 §.

Raskehealelised konsonandid.

b, d, g, p, t, k, kuuleme sõna healt pehme olewad, siis peame kirjutama pehmed pookstawid, b, d, g, kuuleme kõwa, siis kirjutame kõwad pookstawid, p, t, k.— Näituseks: Saba, naba, kaba, j. n. e. keda, seda, pada, aga, waga, naga, taga j. n. e. Tapa, napa, kapa, käpa, õppi, leppi, keppi, kappi, pappi, mappi, toppi.

Juba hakatuses sai näidatud, et need kolm pehmet konsonanti b, d, g, ei kirjutada ega lueta miljalgi kahekordselt ei silbis ega sõnas. Näituseks oleme juba ülemal näinud: Saba, taba j. n. e. aga, waga, keda, seda j. n. e.

Bookstavid: p, t, k, wõivad ühekordselt ja kaa kahekordsed olla. Juure-ehk kõrwu sõnas on naad ühekordselt, üksi kahekordse ja kahehealelise vokaalide taga, muidu ika kahekordselt. Näituseks ühekordselt: aitama, koitama, toitama, näitama, loopima, pookima, kütma, keitama, sõitma, küütima, püükima, tupa, tapa, kapa, api, ika, koku, jõe, kota, jäta, tööta, wööta j. n. e.

Kahekordselt: Popputama, leppitama, tõttama, süttitama, kükkitama, läkkitama, pakkitama. Küsid sina nüüd, mikspärast peab siis kahe kõwa bookstawiga neid sõnn kirjutama? Siis leijad sedita juba isegi, et sõna silbid (jand) neid niipalju pruingiwad; kui ei usu, siis—weeri silbi wiisi. Pep=pi=ta=ma, süt=ti=ta=ma, kük=ki=ta=ma, pak=ki=ta=ma j. n. e. Konsonandid kirjutakse sõna lõppu jätkudes niisama ühekordselt, kui vokaalid. Näituseks: Wantrile, parsile, käppakile uppakile, wanemile, hobusele, lehmale, lubamata, tänamata, tulemata, ütlemata, n. n. e.

On sõna, kahest ehk mitmest juure sõnast kokku pantud, siis saawad konsonandid niisama, kui vokaalid, iga ühe sees, kas ühe, ehk kahekordselt kirjutud, kui seisaksid naad üksteisest lahus. Näituseks: Seppapappa, luffuseppad, juufsetuttid, heinakottid, wiiskümmend,

warruõlled, linawarred, toaparred, j. n. e. Järel tulewad sõnad, mis sün weel ei ole ette tulnud, saame deklinerimises, (sõnamuutmises) pruukima.

9 §.

Sesuguse sõnade ja nime- dest.

Nõnda kui meie sõnade (pookstawiide) wälja rääkimise läbi kõiksugused kõned wõime kokkuseada ja neid nimetada; iga asjale sõnade läbi nime panna ja tähendada, mis sugune tema on; nõnda wõime kaa sõnade ja üksiku satside läbi iga seisust ja olekut ühest tõisest ära lahutada ja kokku panna, ja neid iga üht üksaawal tundma õppida, mis tema tähendab ja kuidas ja kus teda pruugitakse.

Nii kui kõige wõera keeles, niisamate kaa Gesti-keeles, saawad mitmesugused sõnad, ise suguste nimedega nimetatud ja see läbi tema olemist ilmutatud Niiisugused nimed on Gestikeeles järgmised:.

1, Pea sõna, ehk nimetamise sõna, mis kõne sees kõige ülem sõna on; ilma temata kõne sees keegi ei wõi rääkida ega mõista. Niiisugused sõnad on näituseks: Inimene, mõistus, terwis, laps, tarkus, kurjus j. n. e. Siin nimetame need sõnad järge mööda ja pärast teeme seletust.

Omaduse sõna, Gest sõna, Aja sõna, Ges sõna, Arwu sõna, Kõrwu sõna, Ühendamise sõna, Hüüd-
mise sõna, Sugu sõna Gestikeeles on raske näidata.

Rüüd wöttame esiteks pea sõna kätte ja waatame tema olemist ja seisust, mis sugune tema on.

Pea sõna nimetakse kaa weel päris nimeks, sellepärast, et iga üks nimi, selle inimese, koha, ehk asja=päris ja oma nimi on, ja tema päris täielist olekud tähendab.

Pea sõna nimetab ita asju, kus juures midagi wõib mõtelda ja teha. Ta nimetab kaa niisugusi asju, kell elu ja kaa neid kes eluta. Üleüldse nimetab tema kõigist olemisest, näituseks: Mees, hobune, härg, lammas, kärbas, jääsk, ehk need kellel elu ei ole, kui: liha, leib, piim, laud, pada, kap, tool j. n. e. ehk waimulikud ja nägematta asjad; mis aga wõib mõtelda, kui: tasandus, heldus, rahu, armastus, rõõm, kurwastus, wagadus, pühitus, j. n. e. Ta nimetab kaa kõik inimeste-, maade-, linnade-, merede-, järwede- jõede-, aasta-, kuude-, ja pääwade-, nimed. Näituseks: Peeter, Mart, Hans, Wenemaa, Kuuramma, Gestima, Tallina= Rakwere= Narwa= Peeterburi=linn. Peipse-, Wörst-järw, Gma-jõge. Januar,= Februar= Marzi= kuu. Gsmaspääw, Toisipääw j. n. e.

Pea sõna pruugitakse igal pool, igas satsis ja kõnes, ja selle mitme (moodi) suguse pruukimise läbi muudetakse kaa teda mitme moodi. See muutmine sünnib esiteks mitmesuguse küsimiste läbi näituseks: kes, kelle, kellele, keda, kellest. Paneme näituseks: ühe Pea sõna illes ja katsume teda nii muutada, ja et õiete aru saame kuidas ta muuta tuleb, et edespidi weel kergemalt edasi peaseme.

Näitus: Pois, muutad sina seda pea sõna, siis ei wõi sa mitte muidu, kui küsimiste läbi muuta (declinerida).

Nominativ	küsid,	kes,	wastus	Pois.
Genetiv	"	kelle,	"	poisi.
Dativ	"	kellele,	"	poisile.
Accusativ	"	kedä,	"	poisfi.
Ablativ	"	kellest,	"	poisift.

Need muutmised näitawad, kuidä ja mis järke mööda sõnad pruugitud ja muutedad saawad. Iga keele rääkija muutab juba kõne sees sõnu, nii palju kui tarwis, äga siiski kõik mitte õiete, waid mõni kord suure wigadega, nõnda, et ta ise ei tea, mikspärast. Suurem jagu rahwast räägib ühe tõise järel, ja selle pärast ei tea, ta muud, kui ütleb: kõik räägiwad nõnda. Näituseks: Tule minuga kaasa linna, ehk maale. Kas sina töid minule, minu kindad, mina olin eile, linnas, äga sina linnas ei olnud,—ja weel öölda, mina olin seal, linnas, ehk kirikus; äga mina sind kirikus ei näinud. Weel räägitakse, kui keegi küsib, kedä otsid, siis wastab tema oma pruugi järele (kõnewiisi järele), ma otsin oma hobust,—ma otsin oma poiga,—oma poisi—oma lapse, oma tütre—oma sulase—oma lehma ehk lehme j. n. e. Waata, see on rahwa rääkimise pruuk; äga keele rääkimise õigem ja selgem wiis on nii, kuidä sõnad ja Grammatiku õpetus käsib ja tarwitab. Sellepärast muutame mõned sõnad siin, näituseks:

1.

Üksikult.

Paljuses.

Nom.	Poeg	Laps	Pojad	Lapse.
Gen.	poja	lapse	pojade	lapsede (laste, õigem)
Dat.	pojale (le)	lapsel (le)	pojadel(le)	lastel (le)
Ac.	poega	last	poegi	lapsi.
Ab.	pojast	lapselt	poegadest	lastest.

2.

Nom.	Tütar	Sulane	Tütred	Sulased.
Gen.	tütre	sulase	tütrede	sulaste.
Dat.	tütrel	sulasel (le)	tütredel(le)	sulastel (le)
Ac.	tütart	sulast	tütteid	sulasi (tütri)
Ab.	tüdreest	sulastelt	tütredest	sulastest.

3.

Nom.	Hobune.	Hobused.
Gen.	hobuse.	hooste.
Dat.	hobusel (le).	hoostel (le).
Ac.	hoost.	hoosi.
Ab.	hoostelt.	hoostest.

Nende näituste järele katsu veel järgmised sõnad muutada. Pääw, käsi, jalg, kana, lammas, koer, j. n. e. Muud kui kolmandama muutmise (kõsimise) juures, on see tähele panna, et (le) juure lisatakse, kui siin kõsimine tarvitab.

Räit: küsid kellel, wastab, pojale | mõlemad kolmas
" kellele, " pojale | kõsimine.

Küsid, mis ehk keda.

Wastus seda see

" mis sugune.

see sugune, selle sugune

Küsid kelle, kellele, kellest, keda, siis muuta vastamise wiisi nii, wastus, selle, sellele, sellest, feda, j. n. e.

Müüd muuta nende küsimiste järele kõik alamaal seiswad sõnad. Et need ülemal seisawad küsimised õiete wõiksid meeles seista ja aru saada, seepärast näituseks, olgu weel enne meil mõned küsimised.

Küsid sa kelle see raamat on, siis wasta? selle mehe.

" kellele annad sa feda raamatud wastus? sellele.

" kellest on tehtud see raamat wastus? sellest
(paberist).

" keda sa otsid? wastus, feda raamatud j. n. e.

Muuta weel näituseks: laps, wend, sõber, isa, ema, õde, mees, karu, hobune, lammas, puu, kep, raud, inimene j. n. e.

Declinerima õppi nende nimede järele, mis siin ees näituseks on:

Üksikult.

Paljus.

Rom. Sõber. Sõbrad (Sõprad.)

Gen. sõbra. sõprade.

Dat. sõbrale. sõpradel.

Ac. sõbrat (sõpra küsin keda.) sõpru.

Ab. sõprast. sõpradest.

Üksikult.

Paljus.

Rom. kes, Isa. kes, Isad.

Gen. kelle, isa. kelle, isade.

Dat. kellel, isal. kellel, isadel.

Ac. keda, isat. keda, isaid.

Ab. kellest, isast. kellest, isadest.

	Üksikult.	Karu.	Paljus.
Nom.	Karu.		Karud.
Gen.	karu.		karude.
Dat.	karul.		karudel.
Ac.	karut.		karusi.
Ab.	karust.		karudest.

	Üksikult	Karjane.	Paljus.
Nom.	Karjane.		Karjatsed.
Gen.	karjatsē.		karjaste.
Dat.	karjatsel.		karjastel.
Ac.	karjast.		karjatsid.
Ab.	karjatsēst.		karjastest.

Muuta (declineri) weel järgmised sõnad seda viisi; kui nägid eespidi. Naamat, laps, pael, pink, kattus, kuub, kuningas.

Nimed muutakse nõnda.

	Üksikult.		Paljus.
Nom.	Mart.	Sohwi	Mardid.
Gen.	Mardi.	Sohwi.	Martide.
Dat.	Mardil.	Sohwil.	Martidel.
Ac.	Marti.	Sohwile (Sohwit)	Martisi.
Ab.	Mardist.	Sohwist.	Martidest.

Nom.	Mihkel.	Tiu.	Mihklid.
Gen.	Mihkli.	Tiu.	Mihklide.
Dat.	Mihkil.	Tiul.	Mihklidel.
Ac.	Mihklit.	Tiut.	Mihklisid.
Ab.	Mihklist.	Tiust.	Mihklidest.

Balju Gestikeele rääkijad, räägiwad waltfi just sellepärast et nemad sõnade declinerimist (lue deklinerimist) ei tunne, ja siis aga nõnda räägiwad, kuidas meele tuleb.

Oleme nüüd siin wähe õppinud seda tegema; siis katsume edespidi weel paremast, kus mitme sugused sõnad weel abiks juure tulewad. Et meil nüüd sõnade muutmise käes on, siis katsume järgmisel wiisil pea sõna omaduse sõnaga koos muuta.

Peame aga enne tähele panema, mis tähendab Omaduse sõna.

2.

Omaduse sõna.

Omaduse sõna, on üks nii sugune sõna, mis pea sõna omadust nimetab, ehk ütleb mis sugune tema-ehk tema omane on. Tahame ühest asjast rääkida; siis peame seda tegema omaduse sõnaga.—

Näituseks: tahame inimesest head rääkida, siis ütleme: see on üks mõistlik inimene, ehk-see on õige mees,—ehk tema on suure kiidu wäärt,—se on üks waga inimene. Tema on lahke kõikide wasta,—tema on helde,—tema on rõõmsa olemisega, temal on helde süda j. n. e. Omaduse sõna pruugime peasõna ees. Näituseks: Hea terwis, auus elu, head sõprad, truupid naabrud, wallatu laps, kelm pois, tige koer, kuri mees, j. n. e.—

Siin näeme nüüd, et omaduse sõna selgeste ühe asja ehk Peasõna omadust ilmutab, mis sugune tema

on. Ta ütleb terwifest et ta on hea, ja elust, et tema auus on ning sõpradest, et nemad head onwad; lapsfest, et laps wallatu on ja poisist, et pois on tige.

Kui meie nõnda kõik sõnade omadust ja olemust omaduse sõna läbi teada saame; siis wist tunneme seda sõna hästi heast ja teame, mis tema nimi ja ammet tähendab, see on Omaduse sõna.

Siin katsume muuta omaduse sõna peasõnaga,

Näituseks:

Rom.	waga mees	tarf inimene	hea süda.
Gen.	waga mehe	targa inimese	hea südame.
Dat.	waga mehele	targa inimesele	hea südamelle
Ac.	waga meest	tarfa inimest	head südant.
Ab.	waga mehest	targa inimesest	heast südamest

Et meil neid numbrid mitte tarwis kirjutada ei ole, selle pärast wõime kirjutada wõera keele küsimise kaasused nõnda ette.

Näituseks: Nominativ, Genetiv, Dativ, Accusativ, ja lühendame neid kirjutades nõnda: Rom. Gen. Dat. Ac.—aga kui deklinerime, s. o. muutame; siis näeme küll, et lühidelt on kirjutatud, aga peame täieste wälja lugema.

Näituseks:

Rom.	Hea mees	Suur härg	Kallis kiwi.
Gen.	Hea mehe	suure härja	kalli kiwi.
Dat.	Hea mehele	sure härjale	kalli kiwile.
Ac.	Head meest	suurt härga	kallist kiwi.
Ab.			

Weel muuta järgmised nimetud sõnad mööda läinud näituse järele. Ünnistud aasta, kena lill, weike kass, noor tüdruk, suur mägi, lai jõgi, must pigi. j. n. e.

3.

Gest sõna.

See sama nimi näitab ja kuulutab ise, mis ta tähendab. Gest sõna. Tema pruugitakse peasõna asemel, ehk tema eest; et siis ei ole tarwis nii mittu korda peasõna nimetetada, waid sellepärast pannakse eest sõna peasõna eest wälja. Kui seda (Gest sõna), ei oleks olemas, küll meie siis teeksime palju tüli oma kirjutamisega, ja tõistel oleks waene lugu, meie kirjast ja kõnest, aru saada. Näituseks: Willem ei ole millalgi Willemi asju ordnungis hoidnud; ehk Peeter ei hooli ilmasgi Peetri rahast; Peeter pillab raha alati laijali ja on mõni kord hädas. Eks ole nüüd tõsi, et rasge on niisugusest kõnest aru saada, kus Gest sõnad puuduvad.—Kust see tuleb?— waata see tuleb sellest, et mittu korda oled ühes satsis ika üht ja seda sama peasõna pruukinud, ja mitte tema asemel, Gest sõna. Paneme seda sama kõnet tõist wiisi on: Gest sõna abiga üles, siis näame, et palju kergem on aru saada. Näituseks: Willem ei ole millagi oma asju ordnungis hoidnud.— ehk Peeter ei hooli millagi oma rahast, waid pillab seda alati laijali, ja on mõni kord see-
pärast hädas j. n. e.

Nüüd oleme näinud, misfugused need Gest sõnad olid, selle wiimase näituse sees, ja et hoopis kergem oli arusaada. Paneme nüüd weel tähele järgmisi, misfugused nemad on.

Gest sõnad üksikut.			Paljus.	
Nom.	Mina	mina.	Meie	teie.
Gen.	minu	minu.	meie	teie.
Dat.	minul	minul.	meile	teile.
Ac.	mind	mind.	meid	teid.
Ab.	minust	minust.	meist	teist.
2.				
Nom.	tema	keegi.	nemad	neil
			(naad)	
Gen.	tema	kellegi	nende	neile
Dat.	temal	kellegil	nendel	nendel
Ac.	teda	kedagit	neid	neid.
Ab.	temast	kellegist.	nendest	neist.
			(neist)	

Weel on Gest sõnu mitme sugusi, mis kõne sees väga tarwis on, ja ilma kelleta meie mitte ühtegi ei wõi teha.

Näituseks:

Üksik.		Paljus (mittu)	
Nom.	Seesinane, see.	neesinatsed	need.
Gen.	sellesinatse, selle.	nendesinaste	nende.
Dat.	sellinatset, fell.	nendesinastel	nendel,
Ac.	sedasinast, seda.	neidinatšid	neid.
Ab.	sesinatsest, sest.	neistinatsest	neist.

Üksik.

Paljus.

Nom.	missugune,	niisugune	missugused	niisugused
Gen.	missuguse,	niisuguse.	missuguste	niisuguste
Dat.	missugusel,	niisugusel.	missugustel	niisugustel
Ac.	missugust	niisugust.	missugusid	niisugusid
Ab.	missugusest	niisugusest.	missugustest	niisugustest

Geist sõnad on kaa mõned niisugused, mis üksikuses ja paljususes just ühte moodi on. Näituseks: Kes, kelle, kellel, keda, kellest. Need on küsimise Geist sõnad ja tulewad niisugused kostmised nende järele: See, selle, sellel, seda, sellest. Need on küsimise Geist sõnad ja tulewad niisugused kostmised nende järele: See, selle, sellel, seda, sellest. Need, nende, nendel, neid, nendest, ja veel palju muud selle sarnatseid sõnu. Temasse, temast, temale, temalt, sinusse, sinust, sinule, sulle, meisse, teisse, neisse, meile, teile, neile, meieta, teieta, declineri veel järgmised sõnad: Need-sugused loomad, walged toad, suured saanid, weiksed lapsed, kange õlut, tühi kelder j. n. e. Kummalegi, ühelegi, kellelegi, keegi, kellegi, kedagi, üksigi, ühegi. Mitu, wõlemad, mitmende mikski, mingisugune. Küll oleks waja veel täiemalt näidata, aga peab lühidelt tegema.

4.

Uja sõna.

Paneme lühidelt seda sõna tähele, mis tema tähendab, ja mikspärast üht sõna, mis räägitakse, Uja sõnaks, ja teisil jälle mõnda muu sõnadeks-nime-takse?—Et iga üht oma enese nime all' tähendakse, seepärast paneme aga siin üksi Uja sõna tähele.

Alja sõna on üks niisugune sõna, mis aega nimetab, kus, ehk millal midagi sünnib ehk tehakse ehk tehtud saab; ehk ise midagi teed ehk ette võttad ehk kannatad, ehk kus midagi tehakse ja kannatakse. Ta ilmutab aega, et midagi sünnib ehk veel saab.— Tema (aja sõna) ütleb kaa seda sama ühest olemisest, ühest asjast ehk inimesest, ehk veel mõnest muust,— kuidas tema ise on ehk kannatab, ehk ilmutab tema (asja) tõeliku ja täieliku olekut.

Alja sõna ühendab kõne järgu pea sõnaga, tema annab enamist tunnistust ja märku pea sõnast, ja ütleb seda peasõnast välja, mis sugune ta on, mis temaga sünnib, ja mis tehakse, mis mõeldakse, mis ööldakse j. n. e.

Näituses: Pois lööb, poisist lüüakse, pois sööb, magab, mängib.

Siin saab esimeses näituses poisist ööldut, et tema midagi teeb, ja tõises, et tema midagi kannatab, sest kui teda lüüakse, siis tead ju muidugi, et tema löömist kannatab, kui haiget saab. Neljandemas näituses: et tema tõesti ühes iseäranis olekus on, sest kui tema magab, siis tema midagi ei tee, ja kui temaga midagi ei teha, siis tema kaa midagi ei kannata.

Ilma Alja sõnata ei või ühtegi kõnet olla, ega ilma temata ei või keegi aru saada, mis ühest kõnest, ehk asjast, ehk omadusest räägitakse. Kui tahaksime asju nimetada, ehk nende üle midagi ilmutada, oma mõttele saladust: waata, siis ei võiks meie ilma

Uja sõnata midagi peale hakata. Võttame näituseks ühe asja käpile, s. o. raamat;—räägime temast midagi, näituseks: See sinane raamat ehk võttame—See sinane mees. Mõistame nüüd juba, mis siin raamatust ehk mehest tahetakse võluda—? Ei wiist keegi teaks midagi vastada, vähem veel aru saada; sest eest sõna „see sinane,“ ütleb aga et see, ja mitte üks tõine,—ja pea sõna „mees“, näitab aga tähendades et mees, ja mitte muud— ja enam tähendust ega aru saamist meil veel ei ole. Ütleme Uja sõna kaa senna juure, siis saame näha, kas aru saab, või mitte. Näituseks: See sinane mees teeb palju tööd, see sinane raamat õpetab palju head, see inimene käib jala, tõine hobusega. See hobune weab, rohkem kui tõine, see poisikene õppib parem, kui tõine. Siin näeme, et pea sõna kõne sees kõiki sugu sõnu tarvitab.

Uja sõna ütleb, ühes kõne jaus, pea sõna olekud tema tegu, tema suurust ehk väärt olemist, tema omadust, ja nimetab kaa veel aega millal midagi tehtud ehk toimetud saab. Näituseks paneme ülesse: Haiget isad aitab tänuilik poeg. Pääwa palamus waevab tööd. Ema aitab haiget tüttart. Helde südamega inimene halastab hädalise peale. Siin oleme nüüd lühidelt näinud, et Uja sõna iga pidiises kõne jagudes ette tuleb, ja et tema iga midagi pea satšist (asjast) ütleb, olgu siis üksikult, ehk paljusel, olgu kõne jau sees üks, ehk palju rohkem pea asju nimetud. Kui meie ilma Uja sõnata pea sõnad ehk pea kõne jaud ülesse paneme, siis ei või keegi sellest mõista, misjagune

meie tahtmine ehk mõtte võib olla; aga paneme teda õiget viisi Aja sõnaga ühes koos; siis saab iga üks aru, mis tahame rääkida, ütelda, ilmutada, ehk teha. Näituseks. Koer, maja, vihm siigitab, talumees künnab, —kok walmistab—kull sööb, —ja rätsep õmbleb, hund kifub j. n. e.

Kummaski pea sõnast muud aru ei saa, muud kui et nemad on, nii kui: koer walwab maja—said nüüd aru? Vihm siigitab põldu, kok walmistab rooga, kull sööb lindu, rätsep õmbleb riidi, hunt kifub elajaid. Jälle nägime et Aja sõna kaa kahe pea sõna tegewusest, olekust, ühe korraga midagi ütleb. Kõnes leiame meie igalpool kaks jagu, kellest ja kellega ühes Aja sõna midagi ilmutab. Esimene on kellest kedagi võidakse ja teine see võltud jagu, mis ühest pea asjast ehk sõnast ehk pea kõnest= võidakse, lühidelt: Sõltaw ja Sõltud, (Subject ja Prädicad).

Et meie Grammatiku õpetust Grammatikust õppime, see pärast ei ole meil arwis selle raamatust muud kedagi kui, õiget kirjutust ja sõnade tundmist lühidelt, et oma mõtte, ja sõnade ilmutamisega paremine korda saaksime. Seal juures õppime aga paljalt sõnade nimed tundma ja siis wahet tegema, mis sugune keegi on j. n. e.

Aja sõna jautakse wiieks jauts, Näituseks:

1) Aeg, mis praegu käes (käes olew aeg) kui on näit: ma loen, ma laulan, ma kirjutan, ma sõõn, ma nuttan, ma naeran j. n. e.

2) Aeg, mis praegu mööda läinud, kui: ma lugesein, ma laulasin j, n. e.

3) Aeg, mis hoopis mööda läinud, kui: ma olin lugenud j. n. e.

4) Aeg, mis ammugi mööda läinud, kui: ma olin lugenud, j. n. e.

5) Aeg, mis veel alles tulemas (tule waeg) ma saan lugema, ma saan, laulama, ma saan tegema, ma saan nägema, j. n. e.

Aeg, mis teadmata, kui: lugema, laulma, tegema, nägema j. n. e. Aja sõna juure panakse ka veel abi sõna, olema, ja seda siis muudetakse seda wiisi.

1. Aeg, mis praegu käes.

2. Aeg mis praegu mööda.

3 Aeg mis hoopis mööda.

Mina olen,
sina oled,
tema on;
meie oleme,
teie olete,
nemad onwad,

mina olin,
sina olid,
tema oli,
meie olime,
teie olite,
nemad oliwad,

mina olen olnud.
sina oled olnud.
tema on olnud.
meie olime olnud.
teie olete olnud.
nemad onwad olnud

4. Aeg, mis ammugi mööda läinud.

5. Tulew aeg.

Ma olin olnud.
sa olid olnud.
tema oli olnud.
meie olime olnud.
teie olite olnud.
nemad oliwad olnud.

Ma saan olema.
sa saad olema.
tema saab olema.
meie saame olema.
teie saate olema.
nemad saawad olema.

Siin nägime, et aega mitme jausse jagadakse; selle mitme suguse jautamise läbi saame oma mõttele ilmutamisest aru, ehk mõistame tõiste kõnelemist, mis ta tähendab.

Muuta ülemal näidatud õpetuse järel järgmised sõnad. Ma sõidan.—Ma laulan, ma istun ma kirjutan, raijuma, saagima, jooksuma, weedama, siduma sööma, jooma, tooma, j. n. e.

Uja sõna olek (adverb) nimetab mitme suguse muutmise ja aja arvude läbi asjade seisust ja olekut, kus mitagi on sündinud ja kust midagi tuleb ehk juhtub, kus midagi liigub. Nende sõnade ja küsimiste peale pruugitavad küsimised on Kus! kust kuhu?

Kostmise jaus ilmutakse ja tõendakse seda paika, kohta, olekut ja seisu aset nõnda, küsimine seda tarvitab.

Et rääkimises see pea asi on, kellest räägitakse ja mis ehk kus see asi seisab ehk sündinud on, ehk kus midagi sündinud, juhtunud ehk ilmunud on; selle tunnistaja ehk oleku juhataja on adverb. Näituseks: Tallin on Gestimaal. Hunt elab metsas. Kala elab vees. Murakad kasvavad soos: Kivi kasvab põllul. Kuld kaevatakse maa seest. 2 Uja olek adverb. Näituseks: Puud õitsevad kewade. Talvel külmetab wesi. Sunad sügise. Hommiku on liinud rõõmsad ja laulavad. Sügise rändavad linnud soojale maale. Ma käin pitka teed. Wana mees oli tuna eile tõbine. Mina luen nüüd, sina kirjutasid. Tema magab ammugi j. n. e.

Ges sõna. (Präposition.)

See sinane sõna nimetab jälle ise oma seisuse olekut, et tema Ges sõna on. Kui nüüd ei teaks, kelle, ehk mis ees tema on;— siis wõiksime temast midagi muud mõtelda,— aga et kõik sõnad kõne sees iga üks oma päris koha peal ja oma kindlas kohas ja seisuses peawad olema, muidu oleks meie kõnelemine segane; seepärast saab ka see sinane sõna omaks, oma seisu koha järele nime „Ges sõna“ sest ta seisab Pea sõna ees. Tema näitab, ehk tähendab, kuhu kohta üks asi tuleb seisma nii kui näituseks sin näeme; Kodupool, asemel, seespool, väljaspool, siinpool, mööda, ajal, pärast, pane seda raamatud kappi, tema seisab õues, kuub on kappis, mees on saunas: seespool linna, waljas pool seina, altpoolt järwe, sealpool jõge, leikuse ajal, tänu pärast, üleweel toas, üleweel kappis j. n. e.

Weel tulewad eest sõnad mitme sugused. Näituseks juures, järel, juure, wastu, üle j. n. e. Need tulewad selle küsimise juure, kelle minu juures, minu juure, tema tuleb sinu juure, mina läksin temale wastu, ma igatsen tema järele, tema tuleb minu juure j. n. e. Küsitakse keda, mis, kelle,— siis kostetakse: rõõmu läbi, haiguse pärast, terwise eest, ilma rahuta. j. n. e.

Küsimise peale kus? wastuseks: Tema käib toas, tema on väljas, tema kirjutab minu kuue külge, tema elab saare peal j. n. e. Küsimise peale kust? Tema

tuleb toast, kirikust, saunast, kõrtsist linnast, poest, töölt, tema tuleb reisi pealt.—Küsitakse kuhu? wasta- takse nõnda: Tema läheb tuppa, sauna, kirikusse, tema paneb raamatud laua peale, tema läheb suure saare, tema läheb teatri, mõisa, klubi, pulma, pidule, j. u. e. Mitme sugused näitused Ges sõnaga.

Laew seisab mere peal, ilma sõmata ega joomata, ei wõi inimene elada, tema tuleb minu juure elama ja tööd tegema. Sina tegid seda minu silma nähes ja rääkisid minu kõrwade kuuldes. Mina teda surma- ni ei wõi unustada; Pärast surma tuleb uus elu. Kõik seisid tema ümber. Si ma põle seda weel kuul- nud. Jumala abiga, siit saadik, sest ajast; ärge tehge mitte ülekohut oma südame tunnistuse wastu. Pärast surma tuleb suur kohus. Keegi, keski, kumbki, kumba- gi, kellegisfe, kummasgi, see ei puudu kellegisfe, ei keegi, ei ükski, kusgi, ei kellegi j. u. e.

Rakse oleks õppijal ruttu aru saada, kui ma siin pakkemalt kõik läbi näitaksin. See pärast panen aga mitme moodi lühikesed näitused ette, kus mitme sugused sõnad segatud on, muidu üksiku sõnade näit- misest ei oleks wist palju kasu. Seegi pärast panen mõned üksitud sõnad lõpetuseks ülesse, et iga üks neid ise kokku paneks tõistega ja siis katsuks kõneleda Näituseks: hulka, hulgas, hulgast. Juure, juures juurest, kaasa, kaasas, külge, külles, küllest, asemel, sisse, tagant, wasta, ümber, ümbert, rahuta, mure, kurbtus j. u. e. Ehk—Ma tean seda naest ja meest. Sinu isa loomad on ära kadunud. Meist inimestest olen

ma rääkinud. Jumal annab neile andeks. Pois hoidis
käed silmade ees, ja nuttis oma ema surma pärast.
Tema seisab kõrwuni wõlgade sees. Rändajad linnud
lähewad sügise meilt ära, ja tulewad kewade jälle
tagasi. Härg magab laudas, sees, taga, ees, hobu-
ne sööb aja ääres, kits hüpab kiwi peal, j. n. e.

See sõna tõistega segatud: jenna alla, jenna
juure; jüa kallale, seal külljes, jüt poolt: sealt seest,
ära mene jõe ääre, wõtta tule äärest ära,—alla, all,
alt, see on kohtu all, oleksin mõistnud eest uksest,
seinast, ukse alt tagasi pöörata. Merel on ita üks woog
all, tuul ajab küll laaned alla poole tuule; aga woog
käib alt wasta tuule. Tema waatab alt käe. Sina
oled lubanud tema afemele menna. Kas sa tohid koh-
tu ette waletada. Uur käib ette. Tänan leiwa ja roa
ette. Jumal hoidis kahju eest. Peab hoolt oma lapse
eest. Olge terweks oma waewa eest. Lehmast ei saa
enam mitte kitse eest piima. Mis wõib helde Jumala
witsa ette. Ma ostsin lehmaga leiba. Meie elame me-
re püügiga. Beremees saab perega tighedaks. Pole mull
kellelagi tegemist. Tema minuga ju wihane. Väks we-
nelaste hulka elama. Mõned meie hulgast ei nää uut
aastat. Mehed naeste rahwa hulgas. Mõttele selle
järele, mis sa oled kuulnud. See läheb mull seal
juures tarwis. See on ema kaasas. Pane külma tuule
kätte. Väks wihma käest tuppa. Tema tuli minu kal-
lale, koer on liha kallal. Jooksis liha kallalt ära.
Tule jüt kaudu. Mene käsikaudu. Ma olin õige
elu kauba seal kallal. Seal müüjaks külimitu kaupa

tangu. Radus meie keskelt ära. Võtsin teda tõise mehe kõrvasi kinni. Pane laua kohta rippuma. See sõna käis minu kohta. Tõttu, waral. Saps õppib uue raamatu waral. Võttab naesti raha tõttul, et aga saaks j. n. e.

6.

Arwu sõna.

Arwu sõna on üks niisugune sõna, mis asjade paljust nimetad. Ta nimetab arwusi, mis täis, ja mis mitte täielikud ei ole; mis teadawad, ja mis teadmatta on. Arwu sõnad, ehk numbrid, on sellepärast kahe sugused; kui küsid: mittu: siis ööldakse nõnda üks, (ehk) kaks, kolm, neli wiis, j. n. e. Küsitakse, mitmes? Siis ööldakse nõnda: esimene, tõine, kolmas, neljas, j. n. e. Küsitakse mitmendeks? siis ööldakse: esiteks, tõiseks kolmandaks j. n. e. Tuleb kõnes mitme sugusi asju ette, ja peab selget wabet tehtama; siis küsimised tulewad weel mitme sugused. Näituseks: Mitmesugune, wastus: ühesugune, kolmesugune. j. n. e. ehk mituford, wastus: üksford, kaksford, kolmford, neliford. j. n. e. Numbrid luetakse kaa nõnda: üks, kaks, kolm, neli, wiis kuus, j. n. e. ja muudetakse sugu sõnaga nõnda:

Nom.	see üks	esimene,	esimese	tõine	kolmas.
Gen.	selle	ühe	esimesel,	le	tõise kolmanda.
Dat.	sell	ühel	esimesel,	tõisel	kolmandal.
Ac.	feda	ühte	esimesest,	tõist	kolmandamat.
Ab.	fellest	ühest		tõisest	kolmandast.

Nom.	kaks,	kolm,	kõik.
Gen.	kahе,	kolme,	kõikide.
Dat.	kahel,	kolmel,	kõigil.
Ac.	kahte,	kolme,	kõiki.
Ab.	kahest,	kolmest,	kõikidest.

terwe, pool, iga, üks mõningad, üksgi, palju, pisut, enam, küll' ühtegi j. n. e. Need kõik arwatakse arwu: sõnade sekka, seepärast, et nemad iga üks arwuõi nimetawad. Arwu sõna pruugitakse nende lausete sees, kus midagi rehkendamise ehk muu arude ja arwamise arutust ehk seletust tehakse, ehk ilmutakse. Näituseks: (* Ameerika leiti ükstuhat neli sada üheksakümne kahendamal aastal. Kristuse sündimisest on aega tuhat kahetsa sada kahetsakümmend kaks aastat. Rahetõist kümnema kuu kaheskümme wiendamal pääwal, pühitseme Kristuse sündimise püha. Euteruse sündimisest on peale kolm sada aastat aega. Üheksas pääw on haigel kõige raskem. Nende meestest on üheksas ja kümmes, ühetõistkümmes ja neljatõistkümmes ära walitsetud. Londoni linnas, Inglis maal, on tuhat uulitsat, wiis sada kirikud, neli sada tuhat (400000) maja, ja enam kui million kodanikuid. Juba sest tuleb üks pool tundi aega, et ma siin olen. Andis mulle poole leiwa nädalaks kaasa. Mis ma hoolin pooldest wendadest. Mitte ühe kõrre wõrra tema pole tööd teinud. Mellja leiwa olime ühes peres. Seal oli mõnisada inimest. Naad saiwad läbi segamine, mõni kaks, mõni kolm rubla raha. Üks õpetab üht, tõine tõist. Teda pargiti juba neljat korda. Gambal on kaksikud

talled j. n. e. Narwa Gesti kirikut hakati ehitama üks-
tuhat kaheksa saja kaheksakümme esimesel aastal.

7.

Kõrwa sõna (Udverb).

Seda sõna pruugitakse kas *Uja sõna*, ehk *Pea sõna* kõrwal, juures; sellepärast nimetakse teda kõrwa sõnaks. Reid on mitmesugu, näituseks: Tugew, truu, ümber, laintasa, pitkutasa, enne, hirmus, korra, (puhu), kord, puhk, ülikond, käsitandu, ühte puhku, homme, hulgan, koguni, üsna, miks, wiimaks, ei ilmas, hoopis, hoop kaupa, umbe, ei paigastki, pärasdeks, wapest, ei nalljalt, waewalt, küllalt, awalikult, mõistlikult, palawast, lai-aldasa, korraldasa, wäsimata, kogemata, teadmata, tagasi, maast, siin, siit, sisse, jenna, tenna, sealt, tealt, külleli, jelljali, wallali, ripakülle, uppakülle, uurakülle, küürakülle, paaristiku, wastastiku, ligistiku, pärafute, salaja, püsti nälg, hillja, wäheks, wabaks, j. n. e.

Tuleb weel kõnes mitmesugusi sõnu ette, mis siin lühikeses näituses mitte põle näidatud, siis wõtta ja waata *Ahrentsi Grammatiku* seest järel j. on. Gesti keele Gram.—Nüüd paneme mõned sõnad *Pea sõna* ja *Uja sõna* kõrwa ja siis nääme, mis sugused seal passiwad. *Peasõna* ees seisawad niisugused, Näituseks: tugew, truu, hoopis, tark rohul, tulukas, (sõna on tark) süüta, õige,—*Temaga* wõib rahul olla, kokuhoidmine on tulukas, sõna on tark, tema tegu on õige, tema on üsna wirt j. n. e.—

I. Kohalikud.

Kuida wanem eel, nõnda lapsed järel. Süda löi külmaks sees. Mull pole seda südant sees. Pois joob wiina sisse kui wet. Seest walutab. (näpistab). Kes teab tõise südant sisse. Seesama pere, kus ma sees käisin. Kirjutas mulle sisse pidi käe warre pääle. Inimesele tuleb wäristus peale. Naad elawad tõine tõisel. Hais käib kuhu maale wasta. Ta ei saa enam kuhugile mentud. Kust ajast peab seda tasuma. Kust uulitsa äärest ja selle soola ostsid. Läks tõine poole linna. Magas keht õue, ja pärast lauda põrandal. Pojukesed läksid tõise poole jõge alla mäge. Kirik on maantee ligidal. Narwa Gesti kirik ehitakse Juhmestaali. Seisib minu ligidal upakülle suu pärani lahti. Wili kaswab põllul. Tõise pool linna on karja maa. Lutter sündis Saksa maal. Rewade on linnud rõõmsad. Paawst elab Itaalias, Rooma linnas. Kristus sündis Petle-hemas. Wene Keiser elab Peeterburgis. Rahwas tuleb laadalt. Perenaine tapleb teenijaga. Sulane teeb nüüd kassile pai. Suur linna torn paistab kaugele. Heina maa on ligi lana westit. Peremees on kõrtsi taga mauili maas. Laps on kükili wees. Wana mees kummule rees. Kala ujub wees. Mõlder on westi sees. j. n. e.

II.

Neglikud kõrwasõnad.

Kaa saawad kohalikud kõrwa sõnad siin juures pruugitud Nii kui on: Oleme seie maale kannatanud. Oleme

seie maale ju tulnud, siis läheme kaa senna. Need on alamal kahtkümmend aastat. Olgu aasta alla, ehk üle, edasi ehk tagasi, üks puha. Sumal teab kõik. Ei tea, kas meie näeme hommet ehk tuna hommet. Ma olen hulga aega seal olnud. Meie oleme kõige see töö tööd teinud, pole ühtegi saanud. Ta jäi meile üheks nädala pääwaks. Mina olen see kuus aastat küll kannatanud. Ta pödes kõige juwe. Tema käis selle tee minu eel. Ega ma wõi seia jääda kõige oma eluks ajaks. Niisugused, mis arwu sõna nimetawad, kui küsitakse: palju sagedaste? need on üksford, kaksford, sagedaste, arwaste, jault. Küsitakse kuidas? Need on: palju, küll, enam; pisut, hoopis, otsegu, kogune, pea aegu üsna j. n. e. Kaa on niisugusi kõrwu sõnu, mis kinnitamiseks pruugita, need on: Jah, ei mitte, jah, ommeti, tõeste, kõiki pidi, iga pidi j. n. e. Kõrwu sõna ei wõi aga mitte muuta, nii kui muud sõnad, Kõrwu, sõna ei wõi aga mitte enam senna juure lisada, kus juba Ges sõna on. Siis ei tohi mitte niisugusi kahelortseid jätkusi pruukida, mis kõne seaduse, ehk Grammatiku õpetust wasta oleks. Näituseks. Tema ronis üles kõrgele puu otša, ehk tema oli kattukse peal, Tema tuli kambri wälja, mulle wasta. Tule kambri wälja õue j. n. e. Waata, kui keegi puu otšas ehk puu peal on, siis peab igalüks, kes näab, juba teadma, et tema ülewal ehk kõrgel on ja ei ole mitte tarwis toppelt rääkida.

2. Kui näame, et keegi on kattuksel, siis teame ju ise küll; et tema kattukse peal on; sest keegi ei

wõi enam mõelda, et tema kattukse all on, kui ju võidakse: Tema on kattuksel. Kui keegi tuli kambriist, siis tuli tema kaa ju wälja ja kui ta tuli wälja, noh eks ta siis olnud juba õues, kui ta tuli. Ei wõi meie kaa mitte ülelda: Temal ei ole mingi sugust häält, mingi sugust raha, mingi sugust riidet. Kui meie juba, ütleme: Temal ei ole, siis teame muidugi, et temal ei ole, ei häält, ei raha, ei riidet. See sõna, ei ole ilmutab juba et temal midagi ei ole mis küsitakse: Kui küsitakse: Kus tema on? Siis ei sünni mitte võluda, tema on lawa peal, waid tema on lawal. Kui keegi juba lawal on, siis ei wõi tema mitte lawa all olla, waid peal.—Seepärast ütleme: Lawal, parsil, keriksel, puul j. n. e.

8.

Ühendamise sõna (Conjunction).

Selle sõna läbi saawad kõne jaud ja üksikud sõnad ühe tõisega ühendatud, nõnda kuidas kõne tarwitab Riisugused sõnad on järgmised: ja, ning, nii, kui nii hästi, ehk, (ellik), wõi, ei, ega; kaa, seda, mida, kuidas muidu, sellepärast, seepärast, muidugi j. n. e.

Agas ma palun, ma palun agas, ehk ma küll tean, agas siiski ei ütle. Sa oled küll sitke, agas ometigi ma sulle annan. Peab olema, kunniks lubata. Veelaks temal ika on wana tawara. Palljuts sull: teda, piisub. Veelaks ta ika seab wiisub. (piilub).

Ühendamise sõnad on kaa mitme sugused, mitme suguse kõnede tarwis. N. ja, et, agas, kui, et,

küll j. n. e. Näituseks seame kõne jagusid kokku ühendamise sõnade läbi: Isad ja emad loodavad, et nende lapsed midagi head peaksid õppima; aga sellegi pärast mõistavad lapsed arwaste kui wäga tulus neile õppimine on; et küll pallju seda teadwad. Kuida lükkad, nõnda läheb. Kuida töö, nii palk, kuida kand, nõnda wõsu.

Nii hästi head, kui kaa kurja, peab inimene Jumala käest wastu wõtma. Ehk sa küll waene oled, sull' ommetegi on leiba. Kus sina oled, seal on minu süda. Sina ei ole head, ega kurja teinud. Mis suurem, seda parem. Kuida teed, nõnda saad. Kuida küllwad, nõnda kaa leikad. Kui tahad, siis tule. Kui sa minu sõber tahad olla, siis armasta kaa mind ja ole truud. Ära tee mitte ükski tööd, waid palu kaa Jumalad. Et sina küll seda oled lubanud, oled ommeti mind petnud. Kuida Hats ees, nii Hants taga järel. Oled ju küll wana, aga siiski et mõista. Kui sa kaa lennaksid tuule tiiwul, siiski sind Jumala silmika näab. Oled küll wana mees, aga warfa mõtted sull. Armastad küll leiba, siiski sööd ära.

Inimesed püüawad kõiki pidi, aga ommetegi ei sa Jumala tarkuse sügawust tunda. Küll ma tõmma sin temale, et nahk plaksus.

9.

Hüüdmise sõna! (Õhkamise sõna).

See sõna ilmutab inimesest, ehk rääkijast, üht ise äralist olekut. — kas rõõmu ehk kurbtust, lusti

hüüdmist ehk kaa imeks panemist. Need sõnad on mitmesugused; Näituseks: Sissa, oi, hei, aha! oh! ai ai! oi oi! woi woi! noh, oh! tohoo! ennäe! näe imet! ai uih! Nende sõnade läbi hüüjab inimene omast südamest ja suust wälja. Näit: Hants ae! Mari ae! wastu hüüdmine—; jah! ja jah! Pakumise sõna, fäh! fähke! weel on senna juure ähwardamise ja augutamise, pilkamise ja hurjutamise sõnu. Meelitamiseks: et tule wotta! pilkamiseks: kis, kis! hästi hästi! aha! ähwardamiseks: oot' oot'! katsju, katsjut! Hurjutamiseks: eest öits! hurjoo! Heldekene! heaküll! tule! Jumal appi! Waata imet, tema teab kaa seda teha! oh! sina kallis aeg! nüüd on walge wäljas!

Oh Jumal! ole mulle waesele armuline!

Noh! ma kiidan ja tänan Jumalad, et ta mind on aitnud!

O! kas sina seda selgeste tead mulle rääkida? aha! see on sulle paras! tohoo murjatu loom! uih! mis teie räägite, see on õige imelik kuulda! hästi! hästi! koerale walu!

Tule Jumal appi! nüüd kõik kadunud ära!

Sissa poisid! nüüd on pulmad kää!

Sisa nüüd Saani pääw on kää!

Tule tule! küll! saame näha!

Ennä! ju tuleb jälle!

Oh! mina waene wõõral maal!

Oh! anna mulle seda andeks!

Ja jah! ma tahan katsuda!

Katsju katsju! et ma wirutan sulle!

Waata! küll ma sull näitan!

Oh, sina pesematta!

ah ja wõrkane! (üle kohtune).

Küll ta peab saama, et kalfjud lööwad
kaks tõisikümme!

Et ole käest lahti!

Oh sina wiletsate wiletel!

Paraku Jumal! seda ei pane keegi tähele! j. n. e.

Oleme nüüd lühidelt näinud, mis ja kuidas wiisi fokuseatud pookstawiidest silbid ja sõnad wälja tulewad ja et need foku seadmise ja kõnes pruukimise läbi nii mitme suguseks jautakse ja nimetakse. Meil sõna nimetamine ei ole mitte pea asi, waid sõnade kirjutamise; sellepärast ei ole meil nende üheksa suguse iseäralise sõnadega muud kedagi õppitud, kuid aga paljad näitused; et sõnad mitme wiisi saawad pruugitud, ja selle mitmesuguse pruukimise läbi omale nimed, nõnda kui nägime. On meie pea asi õigesti kirjutamise õpetus, siis läheme aga sellega edasi.

Juba 2 § jnures oleme näinud, kuidas sõna hakatuse silbid ja silbi hakatused kirjutada tulewad ning kuidas kaa mitmesugused pookstawiid silpide muutmise läbi kaa wahetatud ehk muutetud saawad; nõnda tahame siis nüüd alamaal juhutada, kuidas sõna lõpetused ja mitmesugu silbid ennast kirjutada nõuawad, et õigesti kirjutamise wiisi läbi, kaa puhast rääkimine saaks haritud.

Enne aga kui sõna lõppu silbid tähele paneme, waatame fõrd weel lühidelt sõna kammu ja tema sünd-

must järele, muidu ehk keegi ei tea, kust neid lõpetused wõetud; seepärast kirjutame neid mõlemid näituseks üles.

10 §.

Sõnakänd ja lõppu silbid.

I. Pea sõna kändu otsib õppija ja seab selle järele kui siin näidetakse, lõppusilbi senna juure. Näituseks:

Olewik.

Menewik.

Üksituses seiswad lõppusilbid.

Uja sõna järel.

Palljuses.

Nom.	=n.	=la.	=n.	=in.	=sin.
Gen.	=d.	=gu.	=id.	=id.	=sid.
Dat.	=b.	=gem.	=gi.	=is.	=s.
Ac.	=me	=gu.	=me.	=sime.	=e.
Ab.	=wad.		=gid.	=te.	=site.

Näituseks: Tegema, laulma, walama, kelle ees kerge on Pea sõna seada, nagu: mina teen j. minna walan j. n, e.

II. Need sõnad, mis lõpetawad ta— ja da, ka— ja ga peal ja kaa weel tõised. Näituseks: luisata, tuisata, (norsga), norsata, nuusata, õisata, asata, paisata, piisata, raisata, wisata, hakkata, lükkata, üppida; —da— supelda, tapelda, wihelda, nuhelda, püherda, fageda, pugeda, mageda, sõgeda, sagada, jagada, plagada, raisgada wiskada j. n. e.

—ga— malga, wõlga, selga, kolga, salga,
jalga, nälga.

—ka— malka, palka, nurka, korka, purska,
tuska, oska.

Tähele on panna et kaks kõwa silbilist konsonanti ehk kahest kõwast konsonandist silpi tõine tõise järele mitte ei passi kirjutada; Näituseks: kinkita, waid kirjuta, kinkida kõwa, ki-pehme, da, on esimene lõpetuse silb kõwa, siis tuleb tema järgmine pehme, on esimene lõpu silb pehme, siis tuleb tõine kõwa, nii kui siin järel tulewad sõnad ja silbid meile näitawad.

Kuulutama,	kuulutada,	kinkida=ki=da.
kannatama,	kannatada,	rääkida=ki=da.
takkistama,	takkistada,	räägita=gi=ta.

Dase mind ühe sõna rääkida, — temast räägita pallju kurja. Mis teie räägite, — j. n. e. Tulewad sõnad kaa mitme sugused ette, kelle silbid kõik kõwad on, — see tuleb sellest, et naad on muutmata kännu vokaaliga weel ühes, ehk lühendaks neid see läbi, kui lõppu silp=da:, ehk kaa tõised, järele jääta ehk wälja lasta.

Näituseks: saatada,	lühentud	saata = da,	jääb maha.
saata,	waatada,	„	waata „
waata,	jootada,	„	joota „
föödata,	föötanda,	„	fööta „
	kopputada	„	kopputa „
	lämmatada,	„	lämmata „

lubas mulle saatada, l. m. lubas järel waatada.

Pehme silbiliate sõnalõpud on kaa pehmed ehk pehmed silbid.

Magama	magada	maga					
fugema	fugeda	fue=	fiin	langeb	konf.	g=ma	wällja
pugema,	pugeda	pue=	"	"	konf.	g ja da	"
lugema,	lugeda	lue=	"	"	"	g da	"
fõeluma,	fõelud,	fõelu=	"	"	"	" da	"
korjama,	korjada	korja=	"	"	"	" da	"
plagama,	plagada	plaga=	"	"	"	" da	"

jookse.

III. Kaa need sõnade silbid, mis kännus, see on, sõnakännus seisawad, saawad muutatud ehk kogugi wälja lastud; aga siiski jääb kännu vokaal ilma muutmata, mis päris sõna omaduse olek, ehk sõna känd nõuab; sest muidu oleks kõne sees wäga pallju mõistmatta sõnu, kellest mitmesugused mõtted ja arusaamised wõiksiwad juhtuda.

Sellepärast kirjutame just kõik sõnad nõnda; kuidas nemad esimeses, ehk kännu sõnas, oliwad kirjutatud, ja räägime niisamata. Teada on muidugi, et igal asjal oma paik, igal sõnal oma tähendus. Et aga sõna oma kändu ehk fugu põhjust nõuab, peame heaste tähele panema.

Näituseks: Ära kirjuta mitte sinna, waid fenna, sest sõna fenna tuleb sellest kui wõldakse, seal; näit. tema on ehk, oli seal, mene sina kaa fenna. Kui kirjutame sinna, siis tulewad hoopis teisid muutmised ja tähendused; Waata järele Ahrensi Grammatiku I jagu lehe külge 27—fenna, tenna.

1. Paneme aga sellepärast tähele aja sõnadesi wälja tulnud ehk tehtud—sõnu, mis käskimise wiisi olewikus ette tulewad; et need õiete kirjutatud ja räägitud saawad, kirjutame neid sellepärast näituseks ja õppimiseks ülesse; sest kõige rohkem on, ja tehakse, wigasi nendes sõnnades.

Uja sõna. käskimise wiis olewikus. Näitus.

Siduma	konsonant d,	ära	=	siu	siu	finni.
Sadama				faja	fajab	lund.
Wedama	"	d,	"	ma	wea	wea wantri edasi
Pidama	"	d.	"	pia	pia	finni.
Piguma	"	g,	"	liu	liuta	ära.
Eugema	"	g,	"	lue	lue	edasi, lue weel
Sugema	"	g,	"	sue	sue	linu, tema sueb
Pugema	"	g,	"	pue	pue	haugust läbi.
Taguma	"	g,	"	tau	tau	tolmu ära.
Küdema	"	d.	"	küe	ahi	ei küe.
Taguma	"	g,	"	tau	tau	rauda, mitte tagu.
Tegema	"	g,	"	tee	tee	tööd, ära wahi
Pödema	"	d,	"	põe	põe	kui tahad.
Nägema	"	g,	"	näe	näe	kui tahad.
Wahtima	"	t,	"	wahi	wahi	tui tahad.

2. Peale selle näituse on weel palju sõnu, mis ja kes Uja sõnast muidu ilma muutmata saawad selles samas käskimise wiisis prugitud, muud kui wiimane silb jääb maha, waata 1 N^o

Näituseks: Kirjutame ülesse wana wiisi:

Näide sõna.	ära jääb=ma,	käskmise wiis.	Näitus.
rüüpama	"	"	rüüpa rüüpa piima peale
hooplema	"	"	hoople ära hoople muidu
kiitlema	"	"	kiitle ära kiitle.
wõitlema	"	"	wõitle wõitle hästi.
kaebama	"	"	kaeba kaeba kohtu.
siigima	"	"	siigi siigi minu pärast
sõdima	"	"	sõdi sõdi kui mees.
tüdima	"	"	tüdi tüdi ära juba.
jagama	"	"	jaga jaga pooleks.
magama	"	"	maga maga peale.
sügama	"	"	süga süga peale.

Selle näituse järel on kerge meeles pidada, kuidas neid sõnu tuleb muuta. Käskmise wiisis peame sellele peale vaatama, mis sugusest põhjus ehk kändu-sõnast võltud sõna pärit on; muidu võime juurest eksiida, ja wiga teha. Nummer 1. juures nägime, näituseks: lue tuleb sest sõnast lugema, ja ära kirjuta mitte loe, — sest sõna loe tuleb kändu sõnast lood, näituseks; kui pallju sa maksasid loe eest ehk loe pealt, kui nael 96 kopika maksis? Sõna sue, tuleb sest, sugema, mitte soe *), sest sõna soe tuleb sellest soendama — soojas, aga sue tuleb sõnast, sugema, pia tuleb sõnast pidama,

*) Dr Wiidemanni sõnade raamatus lehe külj 1163 ole nõnda soe kui enne; See tähendab ole nii sama hea, kui enne. — Rahwa sõnades kuuleme veel: Tema on just külm minu wastu, ei ole enam seda elu mis enne oli j. n. e.

ja mitte pea, sest sõna pea on. Pea sõna ja mitte aja sõna, näituseks. Tema pea on palljas, minu pea walutab, sina pead menema. Sina ei pia mitte warastama. Sest nende nimetatud sõnade hakatuses, nimetame kännuvokaaliks, i= pidama—ja o, sooja, ja u lugema, ja ü küdema, j. n. e. neist kännu vokaalidest peame igas sõnas wahet tegema ja ära tundma.

Paneme mõne sõna ülesse, et õppija ise neist wällja otsib käskimise sõna. Tuulama, sõelutama, röömustama (röömustelema, kurwastelema).

(Dr. Wiidemanni s. r. lehe külj 459 karistama, kolistama, looma, pooma, jooma, tooma j. n. e.

3. Veel tulewad sõnad ette kus konsonant ära wõetakse ja tema asemelle vokaal pannakse, mis selle № 1 näitusega ühesugune näitab olema; sest wiimane silt jääb kännu konsonandiga maha. Näituseks: (Ahrensi: Gram. lehe külj 95) hoidma = hoi=d=ma=hoia (hoija) hüüdma, hüll=da=ma=hüüja (hüüdma), jõudma, jõu=d=m=a, jõua, nõudma, nõu=a, sõud=ma, wõidma, wõid, süia, lüia, kandama, kanna ja nenda edasi. ine, ene, line. Paneme neid sõnade lõppu silbiid tähele. Keheline, ja mitte=ene, naisufene ja mitte naefene, kaine, mitte kaene (Dr. Wiidemanni s. r. l. k. 198) . Si kirjuta siis mitte seal ene, kus tarwis ine. Näituseks: Wirulaine, wirulaised (Dr. Wiidem. sõn. raam. lehekülj 1666). Wenelaine, Rootslaine, Soomlaine, Saarlaine, Juutlaine, Tartulaine j. n. e.
=ene, =aer, =ena, =el, =ele, =nal.

Waenekene, laenekene, linnufene, loomakene, pojakene,

kaer, naer, aer, paergu, mitte praegu, festi praegu, tähendab nii pallju kui praadigu, kas liha, ehk mis tahab.

Kena, täna, seemena, emasel, isasel, lapsel, naisel, waesel, poisile, keriksele, liinukesele mehele, lehele, ühele j. n. e.

=asse, = esse, = usse.

Kaenal (Dr. Wiidemanni s. raam. l. t. 198.) kaenala wõtma, wöttis lapse kaendla ja läts putku.

Kaendlasse=külasse, kirikusse, majadesse, koda-
desse, südamesse, seltsidesse. j. n. e.

=as, = es, = is.

Toomikas,	foolikas,	= ees,	kallis.
saarikas,	farikas	= sees,	tallis.
juurikas,	purikas,	= rees,	narris.
lorikas,	orikas,	= wees,	turris.
sinikas,	jumikas,	= tees,	jönnis.
julikas,	jalakas,	= kees,	punnis.
siwakas,	iwakas,	= prees,	tunnis.
tobias,	fobias,	= küttes,	künnis (uksealune piit)

koppikas, = nuttes, Wiidemann s.r.t.l.475
 =elle= =dat= =all= tad=.

Kirjutakse küll mitmes kohas=üks=l= ele-, mis aga just kõne ja Grammatiku wastu on; wõtame näitused kobe käpile: =lammastele =ei rääkimise hääles põle mitte nii, waid, lammastelle peab juna wiima, härgadelle on waja suurust anda, muidu ei jaksfa.

Muidugi on weel seal juures tähele panna, kus ferge ehk wenitatud sõna ehk silb on, seal muutab see.

kähe=ll=line silb kaa kergeks; ja jääb üks=l=wälja.—
 Näituseks: Meestele peab nüüd iga ühele kingitus
 tehtama. Waestele kuulutakse armu. Ewangeliumit.
 Kaa ühe kordselt seisab sõna sees pidises silbis=l=,
 näituseks: Rõõmustelema, (Dr. Wiidemanni s. raam.
 leh. külj 1087) ärakeelama, ümberwalama j. n. e.
 =dat=hõledat, libedat, põrandat, karedad, siledat, (soo)
 wiledat. j. n. e.—all—pallju, wallju sõnaga, kallju,
 allpool, j. n. e. —tad—kulutad, sigitad, soowitad,
 ärritad. j. n. e. See pärast on meie pea asi tähele
 panna sõna tüwi ehk kändu, kust ehk keelest on rää-
 gitud sõna tulnud, ja siis sellepärast peab kaa kändu-
 nusi tulnud (wõetud) sõna selle järele pruugitud saa-
 ma. Näituseks: peale, ära kirjuta mitte peale, waid
 pääle, sest see sõna on tulnud Soomekeelest pääle, ja
 seda ehk teate juba et Gestikeel on Soomekeele tüttar
 on nüüd üks sõna meil pruukida, siis on muidugi
 teada, et meil keele ja kirjutamise juures Soomekeel
 põhjuseks peab olema; aga et meie siin Grammatiku
 ei õppi, waid palljalt õiete kirjutama, see pärast jääb
 tema meile weel kõrwale, muud kui mõned näitused
 pruugime nii kui on Pääfema, Soomekeele,—seepä-
 rast ära kirjuta mitte peafema, waid pääfema, pääsen,
 pääsed, tema pääseb lahti, ja nemad pääsesiwad
 lahti.

Weel kirjutame mõned sõnad. Wärblane mitte
 warblane *) kaa, kərbane, urbane, turbane, turbad,

*) Warblane on waltsi, ja tuleb sest sõnast warb—
 aia warb erne warb. Wärblane on aga lind.

firkane, wõrkane, särab, mürab, kãrab, jurab, urab, fuga, nuga, naga, Pääsuke, lõõrike, ja weel muud selle saarnatsid, muuda ees näidatud wiisi siis näame et sõna õigesti kãnnust on wõetud.

Alga pia rãäkimist meeles, muidu eksid.

Lõpetawad sõnad, üks pehme konsonandi d-ga ja tõine kõwa konsonandi t-ga, mis muidu ühte moodi saab harimatta rahwast rãägitud, aga ommetegi suurt wahet mõlemad konsonandid teewad, nende sõnadelle, kus naad seisawad. Näituseks: keed, mis willja jahudest on wãllja sõelutud, nii kui on: kaera keed, ohra (otra-keed, j. n. e. Keet, tähendab üks keet willja, keet tangu, keet erni, keet kartohwliid, keet läätsi—üks keet kapsaid j. n. e.

Andis muud midagi, kui paar keetu puttru tangu ja ole sellega rahul, ehk annab weel üks keet erni. Kee, keed, kaelakeed, waata Ahren. Gram. lehe külõ 153 j. w. e. Täma kannab kallid keed kaela ümber. Temal on kallist kullast keed kaelas. Piiblis lueme: Warau andis Joosepi kaela oma kuld keed, pani sõrmukse tema sõrme j. n. e. Sõna, kee, on tulnud sellest, kett,—waata, Wiidem. s. r. lehe külõ 297, sest kettid tehakse rauast ja wasest, ja kee, kaelakee, tehakse seda moodi, aga kallimast mett. kullast ehk m. m.

Suurem jagu Gesticlasi rãägib ifka wãrblaine, mõned aga warblane ütleb, see wõib sellest tulla, et keelem. rre mõnemuukeelega segatud on, nõnda et ifegi rãäkija ei tea.

Agasõna, keed, tulewad jahwatud wiljast. Paneme mõned sõnad üles näituseks, ja kirjutame Soomekeele juure, et näha saaks, misfugusest sõnast ehk kännust keegi on tulnud ehk wõetud.

Näituseks.

Soomeekeele.

Ära kirjuta mitte ligemene waid ligimene, sest see sõna Vigimene on kännu- =sõnast, Vigi , wõetud. (Ahrensi Gram. lhtg 156, piisukene. piisuke, (weike) , haritud, ehk wiisakas, siwus (Ahr. gram. leh. f. 165).	Vikimäinen. Viki. piisn. siwo. Beni.
penikoorm (7 wersta) on sõnast peni wõetud, Beni, on Soome keele koer, ja et Soomemaal enne koerdega sõideti, siis luete seitse wersta peni koormaks, mis peni tunniga ära käis, oma koormaga. Sellest on siis, Gesti keel oma tee pikkuse mõõdu sõna, penikoorm , kaa omale wõtnud.	Beni. " " " " " "

Beni nuka rahwas waata Dr. Wiidemanni sõn. r. lehekülg 881.

Piis, piisa, pisar, (till) kettus, kettuse, kettun.
Ihu kettutab tõura röögatuselt (Dr. Wiidemanni f. r. lehekülg 297.—seletuseks.

Oleks tarwis jähärdusti näitust palju kirjutada, aga kardan; et raamat suureks ja kalliks saaks menema, mis lapse ja kirjutama õppijale ehk mitte meele head ei teeks. Paneme sellepärast lühikesed õppetuse tükkid kirjutamiseks weel ülesse, et diete kirjutamine aga õppitud saaks.

Kirjutame siis õppimiseks:

Pane raud tulesse, pimedat kambriisse.

Si need loojused mahu enam seie lauta.

Wälk löi selle majasse ja põletas kõik ära.

Si see mõju temasse ega tema emassee.

Nii pallju nahku, kui kasutassee lähed.

Pihane piis lasseb kandu ja trehwab nenassee kaa.

Inimene püüjab suuremat suutäit, kui suhu mahub.

Kulutab kõik oma raha riietesse ära.

Mis see mulle puudub.

Lubas mulle näidata suuremaantee.

Sain pea aegu waatatud, ju tuli.

Kirjutad sõna= ju, siis tea et siit tõine, see on, wiimane silb, on wällja lastud s, o.: =ba—ja lühendatse satfi ehk kaa kõne wiisi pärast, näituseks:

Minna alles lähen, sina luled ju ära.

Weel saawad poolitatud kõne, ja satfide järgmised sõnad, Mina, sina, tema, minu sinu, teie, teile j. n. e.

Basjakse kännu vokaal ja konsonant wällja, panakse esimene konsonant ja wiimane vokaal kokku ja räägitakse kui terve kirjutud, aga lühendatud sõna wällja Näituseks: Ma,= Mi=na mi=na=ma tulen.

Pauludes peab feda tegema, muidu ei tule wiis wällja, aga muidu kõnedes pruugitakse õppinud wiisi järele, Sina—Sa—si=n=a=sa.—s—u.

Tema, te=ma=te=m=a=ta—t—a.

Minu, mi=nu, mi=nu: mu—m—u.

Sina, si=nu, si=n=u su—s—u.

Nemad, ne=mad, ne=m=ad, =nad (naad)—n—ad.

Teile, teil, teitele j. n. e.

Rülap sa nüüd juba said aru, mispärast kirjutasid ja kirjutakse, ma, sa, ta, mu, su, nad ja veel teised.

Tulewad sõnad weel lauludes ette, kelle wiimased silbid wällja jääwad, mitte kirjutamise wiisi ehk Grammatiku pärast, waid laulu riivi. s. o.: kõlksu=mise pärast, nii hästi Waimuliku=kui kaa ilmsiku=lauludes ehk salmikudes.

Sellegi pärast jääb suuremal hulgal üksi wiimase silbi lõpu; et vokaal wällja, kõlksu pärast, seepärast, et vokaal wiimist silbi pikkendab, ehk wenitab, oma hääle läbi mis aga tema wällja lastmise=(mahajätmise)=pärast lühendatud saab, et salmi riiv ehk kõla ühesuguseks, jääks.

Näituseks:

lühendud kõla salmi wiisi.

Meie oleme nüüd iga tööle
walmis,

Me' oleme nüüd iga tööle
walmis.

Sulle tahan selle laulu
laulda

Suul' tahan selle laulu
laulda.

Sulle lauldakse kõigest sü-
damest

Sull' lauldaks' kõigest
südamest.

Rase mind su (sinu) külge
jääda.

Ras' mind su külge jääda.

Ma annan sinu kätte

Ma anna sinu kätt.

Tuleb kaa ette kus wähe pealt vokaal wällja lasta, ehk kus kolm vokaali ühes koos, seal saab kehtmine wällja lastud salmi kõlksu=riivi=ehk wiisi=pärast

nii kui on: Mu koduses kohakeses, kirjutakse; kohak'ses elasin ma. Nii mureta mängides nooruse a'a. (tuleb aja) a'a.

Kui olen nofastand (.tanud).

ma ütlen teil' mu sõprad.

weel antaks' meil' paar korda seda näha.

Ta on ju wõtn'd (wõtnud) seda,

Rõig' (kõige) armu eest sind kiidame

Mu hinge peig, (peigmees) minu õuneks (mu õuneks). O Jeesus Kristi sind teretan (Kristus) weike s asemelle on tulnud pakk s.—mis sagedaste juhtub, aga ükski laulu salmitutes, on aga mõnes muu kirja tükkides seda leida; siis tehakse seda lühenduse pärast, aga siiski kustutamise märgi (') abiga. Näituseks: Katsuge, kats'ge—kats'ge, aga siiski on esimene näitus õigem; kats'ge, sest põhjus sõna on katse ehk katsuma, kelle konsonandid ikka oma kammu seisuse õigust saavad. Oleme nüüd lühidelt ju mõne näituse teinud; kelle järele õppijal omal on kerge tõisi juure lisata ja siis õppida.

On õppija juba selgest aru saanud, siis kirjutagu ta järgmise laulu sõnad täieste wällja, et õiget aru ja tolku kätte saaks, kuidas lühendakse ja mispärast.

Kirjuta pikkemalt: Näituseks wana rahwa teurjuse mälestuse salmitest! Seal raamat lahti tehaks' kirjast ära nähaks' kes põle tasund wõlgu, see kohe mõisa tulgu.

Ehk näeme rahwa lauludest kag kohe, kus wo-kaal wällja jäänud pikkenud silbi pärast n. k. o.

Kõik kujud kiltrid aidameed, need olid mu peal wihased j. n. e. Nüüd näame lühendatud sõnu küll.

Weel leiame aga mõned salmikud, mis mitte diete ei lühendatud, see tuleb wist waltsi rääkimisest, kui keegi diete ei ole rääkinud. Aga sellegi pärast wõib ka temast aru saada ja ümber kirjutamise läbi täit kirja wiisi leida nii kui seda siin teeme. Näituseks: Siis üttel' isa emal', et anna õppust temal. Küll' kaswab laps siis üles kena, et hüwa meelt saab isa ema.

Sõnad, mis lühidelt räägitakse, saawad kas pea-sõnaga muud tõised sõnad kokku pandud, et lähemad kõnet ehk juttu wõiks rääkida, nii kui rahwa seas seda leitakse.

Näituseks: Rehalne= tuleb j. rehealune (waata Wiidemani sõnade raam. lehekülg 1635. Rehe üles panema, reheahntma. Behe kül 1640. Sagarakene, sagarake, ehk sakrake, j. n. e.

Mõnes sõnas räägib rahwas ühe wokaali üleliiga, mis mõistliku kirjutajale silma juhtub. Näituseks anna hall suk seia, ütleb waltsi, anna halli suk seie, wõtta halli kana kinni, lüpsa punase lehma ära, ja weel muud niisugused wigad, kellest siin mõned üles panime, et õppija ise wahet teeks, ja siis need satjid diete ülesse kirjutaks. Satjide wahetele aga märgid paneks, et kõnest aru saab, mis ja kellest tema on. Need sinatsed märgid on mitme sugused, mis edespidi näitada tahame, et kerge neid oleks meeles pidada ja pruukida, nõnda kuidas kõnes neid tarwis on

Sattame siis neid järke mööda nimetama ja tutwaks tegema, et meelde jääksiwad.

II §.

Kirjamärgid (Interpunctionen).

Oleme õigesti kirjutamisest seie maale rääkinud ja natukene õppinud, kuidas peame kirjutama, seepärast on meil nüüd wiimselt tähele panna, kirja wahel märgid, mis meil iga satsi jautamise juures tarwis on. Need märgid on meil tarwis mitmesugusel wiisil, nii kui siin tahame järele waatada. Pane seepärast sõber hoolega tähele järgmised näitused.

I. Kui inimene kõneleb, ehk midagi räägib see on, lueb siis ei wõi tema mitte üht joru lüana aega edasi lasja, waid, ta peab hinge tõmbama, see on, ta peab pisut linnu pidama ehk puhkama. Selle puhkamise ehk seisatamisele on tarwis märgid, kelle järele seda tehakse. Sõnade, satside, (lausede) ja mitmesuguse wälja rääkimise ja hüüdmiste pärast, lähewad kaa mitmesugused märgid tarwis. Teekäijal, kellel pallju käija on, tuleb puhkamist tarwis, et jälle rõemfaste oma teed wõib edasi menna. On aga tee pikk, siis tuleb kaa mittu korda puhkada. Just niisama on kaa lugukõnelejaga, ta peab linnu pidama hinge tõmbamise, = mõistliku juttustamise-kõnest arusaamise- ja ilusa ehk wiisaka kõnelemise-pärast.

II. Kõnelemise ajal tahab inimese häälel ennem ita alla-, kui üles poole liikuda, ja sellest siis see tuleb,

et harimatta lugeja, nõnda kui hüüaja ehk oigaja on, kes nõnda lueb, kui ise arwab. Meil aga on selle tarwis kirjas, pandud märgid, kelle järele iga ühe satfi ehk lause ja selle mõtte ja loomuse ning mõtteid ja ilu peame katsuma ülewal hoida, et kõne oma loomulise olekusse jääks, ja et see, kes seda luetud kõnet kuuleb, ehk lueb, märkide läbi kergeste aru saab, mis, ja kellest ta lueb ehk kuuleb.

III. Kõnelemine ei ole muud kui oma mõttelede-ilmutamine, mis saladuses seisawad. Ja lugemine on kirjutatud kõne kuuldawaks tegemine, et kõik wõiksid kuulda; sellepärast lähewad seal kirja märgid tarwis, et nende läbi selle luetud ehk kõneletud satfide (lausete) mõtteid selgeste oleks äramõista iga lause ehk satfi järele heal nõnda seada, kuida seal tarwis on. Küsime- seks, kostmiseks, imetelemiseks, j. n. e., sest iga kõne jaul on oma hääle tarwis.

Paneme siis järel tulewad märgid tähele.

I.

Kõnemärgid.

- a. Punkt . Seda pannakse iga üksiku sõna juure.
- b. komma ,
- c. semikoolon ;
- d. koolon :
- e. ohkamise märk ! nimetakse kaa hüüdmise märgiks.
- g. küsimise märk ?

Beale seda on weel järgmised: mis kõnes niisamate pruugitakse.

Need on:

- a. Mõtlemise kriips —
- b. Tuttumärgid („—“)
- c. Sidumise ja lahutamise märgid (=)
- d. Kustutamise=wälja lastmise märk (') (apostrof) näit:
antaf'
- e. Doppelt vokaali lahutamise ehk distongi märk (..)
- f. kordamise märk (: , : , : :)
- g. edasi juhtimise märk h. j. n. e.
- h, pooleli jäänud kõne mõtlemise
ja järel-arvamise märk (. . .)—. —.)
- i. allanäitja seletuse märk *
- k. paragaaf (Peatüki) märk §
- l. lühendamise märk („—“, „.“, „=“ ja nõnda edasi.

Weel peame märkisi tundma õppima, mis meil mitte üksi kõnes, waid rehkendamise juures tarwis lähewad.

See pärast kirjutame need kaa üles.

II.

Rehkendamise märgid.

1. Recku arvamise= ehk additioni-märk +
2. Maha arvamise = ehk Subtractioni-märk —
3. Kaswatamise= ehk Multiplikationi-märk ×
4. Jagamise= ehk Divisioni-märk :
5. Lugeja arude märk, nii palju kui, =

On weel palju teisa märkisi, keda edespidi, kui ruumi on ja jatkub, tahame üles panna. Enne seda peame aga nende nimetatud märkidele lühikesed näitused, seletused, juure kirjutama, Pane aga tähele.

12 §.

Kirjamärfide seletus näitmistega.

1 Punkt.

Punkt on kõige selgem märk, keda kerge on meeles pidada. Oma väärt olemise poolest on tema kõige ülem ja tarvilisem kirjamärk. Teda pannakse iga asja lõpetuseks, ja kus punkt on, on juba lõpetus, kas selle kõnega, ehk mõttega, ehk lühentud või pikentud satsi (lause) järele. Teda pruugitakse siis 1. üksik sõnade lõppetusel, nii kirjutame näituseks:

I. Meesterahwa kübar. j. n. e. Ehk Päälfirjade, = lühentud = sõnade = allakirjutuste = ehk allakirjutud = nimele = lõppul. Ameerika maast. Türgisõjast. Rauteest. Ilmast. Hobusest. Suurekooli õppijast. j. n. e.

Allakirjutused: Raja omanik. Saakala toimetaja. Kohtu arwaja. Raamatu wälljaandja. Kontrahifinnitaja, j. n. e.

II. Seisab punkt satside = ehk kõnejagude = lõppulolgu, naad lühikesed, ehk pikad. Kus aga mõttele jägu täieste on wällja räägitud, jenna pannakse punkt.

Näituseks: Kõik hakatus on raske. Ole rõõmus, küll Jumal tajub kõigile tema tegude järele. Keiser Neeru oli seitsetõistkümmne aastane, kui läks trooni peale. Uterus hakkas wiie aastafena koolis käima. Jumal on igawene. Elu on üürifene. Surm on häkiline. Igawesel ajal pole otja. Inimese mõtted pole mitte Jumala mõtted. j. n. e.

III. Punkti pannakse kaa senna, kus mittu lauset ühe mõtte ehk kõne sees koos on, aga tõiste märkide läbi siutud. Näit: Üksigi põle sündides meister, aga siiski on mõni mees oma tarkusega ette jõudnud, ehk küll ühe ja sellesama kooliõppetuse mõlemad on saanud. Pallju süniwad küll, aga kõik ei saa mitte wanaks.

IV. Punkti senna, kus semikoolon, pannakse sellepärast, et jälle uus mõttejagu hakab. Kui aga laijaline mitmekordne mõtte ehk kõne jagude arud koos ette tulewad; seal ühendakse neid semikooloni läbi, kelle lõppukõnes kaa punkt on. Näit: Mehed ei ole mitte naised, weel vähem lapsed; aga lapsed on ju kaa inimesed. Maa ei ole mitte taewas, aga weel vähem häda horg; inimesed pole mitte inglid, aga kaa mitte kuradid. j. n. e.

V. Punkti pannakse küll' satside, kõne jagude lõpu otša, aga siiski wõib mõtte, ika edasi käija üle mitme punkti; sest punktid lõppetawad aga üksikuid jagusi aga kõnepikkaline mõtte jääb sellepärast ika. Näituseks: Tahad sa õeladega koos elada siis pead pallju kannatama. Tahad et naad sind rahule jättaksid; siis tee nende meele järele. Aga kõige parem on õelast eemale hoida, kui wõimalik on.

Taawet kiidab neid õntsaks, kes õelate nõu järele ei tee, ja kes ei istu pillkajattega ühes pingis (lauas)
1. Paul.

13 §.

Komma.

1. See kirjamärk (,) tähendab rohkem ühtegi, kui hinga ehk piata nattukene. Tema on see kõige weikesem oma väärt olemise poolest, aga sellegipärast kõige pruugitavam igas satsis, nii kui siin alamal näeme. Komma (,) lahutab kõnejagude liikmed ühe teisest, et need üksikult-ehk satsiviisi-wõib pruukida. Ta (,) lahutab ühesuguseid satsiliikmeid ühest liht-ehk päris-lausest, kui naad aga mitte sidumise sõnade läbi pole ühendatud; nii kui on: ja-niihästi, kui, ei-ega ja veel teised. Siisgi mitmes kohas tuleb kõnes ette, et peab kirjutama senna komma, kus pitka mõteline sats edasi läheb ja sõna küll sidumise sõnaga siutud on; aga ei saa muidu, kui kirjuta komma veel enne sidumise sõna, kas ühe, ehk teise ette. Näituseks. Väga tõsi, armas sõber, ja ma ei saa sest sugu aru, j. n. e. Vase kõik tulla, niihästi mehed, kui kaa naised ja kaa veel lapsed. Olin küll' siin ja seal, aga selle- saarnast pole ma mitte tähele pannud ei siin, ega seal. j. n. e.

2. Komma lahutab ühes kõnes päris nimed, tähtsamad satsi liikmed. Subjekti ja prädikati see on: räägitud ja kellest ju räägitakse—ja teeb wahet, et kõik selgeste peab wällja paistma ja arusaama. Näituseks: Haritud inimene peab olema alati rõemus, lahke, mõistlik, sobilik ja sõbralik, et igauks temast midagi wõiks õppida ja siis kaa ennast parandada.

Jumal on helde, armuline, pikkemeelega, halastaja ja rikkas heldusest, kes kõik üles peab. Ta pole mitte Juuda, ega Muhameti, waid kõigerahwaisa, sest Tema on kõik loonud ja piab oma looduse üles oma pühatahtmise ja nõu läbi.

3. Komma lahutab liisa lauset ehk lisasatsi, pealausetest ära olgu lisalause siis lühendud ehk pikkentud; selle pärast seisab kaa komma kas lisalause ees ehk taga ja lahutab üht teisest. Näit: Jumal ütles Israeli rahwale, Teie peate pühad olema, sest mina olen püha, Teie Jumal. — Tuleb õnnetus uksest sisse, siis läheb õnn aknast wälja. (Schiller). Need inimesed, kes alati wihased on, ei ole mitte rahwa meelest armsad.

4. Komma pannakse sidumise sõnade- ja kaa õhkamise-sõnade ette. Näituseks: peale selle: isearänis, nii kui, ja. Enamiste pruugitakse „ja“ ees komma siis, kui esimene sõne sats ehk lause, teisega siutud, on ja uus lause (teine) ja-ga peale hakab; paneme alamal tähele. Näituseks: Kurg kiitis küll' Rebaste lahked wastuwõtmisi, ja palus teda tulewaks pääwaks oma juure wõeraks. Ehk: Weneriik on suurem kui kaks maailma jagu, — Tema pärast on pool Euroopomaad, ja terve põhja poolne Aasia. — Tema on kawal, tige, kade, ja pealegi weel salalik kui uss. Näitused teeksite ehk kui pallju, aga kardame, et raamat suureks läheb. Olgu sellepärast esimene kord kõik lühidelt.

14 §.

Semifooloni näitus.

Semifoolon on wäärt olemise poolest suurem seisatuse märk, kui komma. 1. Teda pruugitakse kaa mõnikord punkti asemel. Pruugitakse kaa kõne satsides (lausetes), aga mitte nende lahutamiseks. 2. Tema asemele pruugitakse kaa punkt, kui sidumise sõnade läbi pikad satsid (lausjed) omas täielises mõttes edasi lähewad, ja kõneleja iga lausele täit mõttet piab.

3. Teda (Semif.) saab kaa pruugitud komma asemel siis, kui juba suurem satsi jagu ehk liige ära lahutakse, kus juba komma on pruugitud mitmel korral. Näit. Seda tean ma, kostis Piiskop; aga luba minule enne, — et ma sinule üht lugu räägin ja ühe küsimise ette panen. Tiogenes arwas, et inimene seda õnnelikum, mida vähem ta oma elu üles pidamiseks pruugib: ta ei elanud seepärast majas, kui tõised inimesed, waid ühes suures waadis; ega põlnud temal midagi armas, mis tõised kiitsid. Tema on mulle üks armas kallis, hea ja sõna kuulja laps; aga siiski ma weel teda ei usu, muidu kui ika lähen kaasa.

15 §.

Kooloni näitus.

1. Koolon kirjutakse, kui kaks punkti, ühe tõise peale (:) Kooloni järele hakab uus näitus, ehk tähtjas

fats ja mõtte peale, kus neid mitmet wiisi nimetakse. Näituseks: Kõige suuremad linnad on Maailmas järgmised: Moskwa, London, Paris, Berlin j. w. t.— Minu kõige paremad maha loomad on: Koer, kas, kuf, hobune, lehm, lammas, j. w. t.

2. Koolon seisab tähtsa kõne alustuses, see on: selle fatsi (lause) es mis tahetakse kohe kooloni järele wälja võlda. Näituseks: Jumal kästis unes targad tagasi menna omale maale ja ütles: Teie ei pea mitte Heroodesse juure menema. Seitsemes käsk keelab! Sina ei pea mitte warastama. Jumal ütles Nadama wastu; Teie ei pea mitte sööma ära keeltud puuwilijast. Nõnda nääme, et kooloni järele tuleb iga kord tähelepanemise wäärt fats ja mõtte.

3. Koolon saab pruugitud nende fatside järel kaa, mis juba tõiste märkide-, kas Semikooloni- ehk kummaga on enne ühendatud. Näituseks: Vindude seas on, lueme meie, nende kõige tulijemad ärahukkajad: wärblane, tihane ja forr ehk ööpääsukene; muu elajatest: nahkhiir ja siikalik. Need on: Biblikatte surmajad.

16 §.

Küsimise märk. (?)

Küsimise märki pannakse iga küsime sõna-, fatsi- ja kaa muu pikkema küsimise- tükkide-järele. Näituseks: mis kuulub? Mis sa räägid; Mis sinu nimi? Kus sa oled? Kus sa käisid? Kui palju sinul on raha?

Mittu koppika on neli rubla? Kui wana oli Noa kui ta laewa läks? Kui wana oli Lutherus, kui hakkas koolis käima? Mis? sina käisid seal? Mis? — sina ei ole warastanud? Üks kuningas küsis: Mis on kõige õlema looma nimi? Keda sa naerad? Mis süll häda on? Küsimise märk seisab ka mitu kord ühes satsis, kus iga ühesugune mõtte edasi läheb ja küsimise sõnad mitmesugused on. Näituseks: Oled sa käinud Londonis? nägid seal uhkeid majasid? nägid uhkeid kirikuid? Nägid seal suurt loomade aeda ja teatri? Enamiste pruugitakse kaa küsimise märgi järele mõtlemise kriipsu, kus küsimise järele mõtlemata peab. Näituseks: Mäletad, mis oli selle mehe nimi?—

~~~~~  
17 §.

## Mõtlemise märk. (kriips)

1. Mõtlemise märki pruugitakse enamiste niisuguste sõnade järel, kus täieline mõtte pole veel wälja ööldud.

2. Kus kõne meelega on pooleli jäätud, et lugija ise peab järele mõtlemata.

3. Pruugitakse kaa mõnes kohas lause hakkatuses, kui ei taheta mitte nimetada ehk wälja öölda, mis täielises lauses peab sündima, ehk mõnes kohas, kas salmikus ehk muu satsides luuletuse riimi ehk mõnupärast peab tehtama.

4. Pruugitakse seal kus imedelemise wiisi saab küsitud ehk räägitud ja imeks pantud.

Kreeka rahwa kuningas Kröfus tuletas enne surma ühe targa mehe õpetuse sõnu meele ja hüüdis puuriida pealt: O Solon,—Solon.—Ma olen muures see üle!—

Kolmes wiisil räägib Jumal—Oma tegudes näitab ta ennast üles.—Kord luges mees oma naise ja lastele Piiblist need sõnad ette: Kes üht niisugust last wastu wõttab minu nimel, see wõttab mind wasta.—Waata, seal tuli waenelaps uksest sisse.—

See õitseb kui üks roosipuu,

Seal jõe kalda peal,—

Ta süda rahul—laulab suu,

Ei tunne kurbdust teal.—

Ma waene laps,—

Ma üksiklind,—

Kui raske on minu süda!

Oh!—mittu kord olen ma ju rääkinud, keegi ei wõtta seda kuulda,—mis ma siis pean tegema?—Mõtlemise märgist on kerge aru saada, sest iga kord wõib inimene ise mõista, kuidas oma mõtteid wõib ilmutada; kas täiesti wälja öelda, ehk märkide läbi lasta teisil arutada ja mõttelda.

Et lühidelt edasi peaseme, seepärast teeme ka kõik lühidelt.

---

## 18 §

### Õhkamise märk.

Õhkamise märk pannakse iga satši (lause) ja sõna järele, mis üht iseäralist tundmist ehk imeks panemist

ilmutab, ja sellepärast elawast wällja räägitakse. Ohkamise märgi järele kirjutakse kaa suure poofstaawiga. Seepärast, et ohkamise sats ehk sõna juba täielik on, ja peab olema.

Näituseks: Minu armas sõber! Minu kallis isamaja, isa mõtlen ma sinu peal! Oh! kes jõuab seda üles rääkida! Oh mina waene! Oeh! see on ju hullja! Tule ime appi! Kui armjad on sinu hooned, wägede Jehoowa!

Kõik maa ja taewas kiitwad Sind,  
Oh Issand kuule siis kaa mind!  
Oh! küll' on maailmas wiletsust!  
Oh anna mulle kannatust!  
Säh! nüüd on walge wälljas, mis nüüd saab!  
Eks ma sulle ütlenud ammugi!  
Kas nüüd hakab walu wähenema! j. u. e.

## 19 §

### Klammer. ( )

Klammer saab pruugitud seletamiste ja lisa satside juures, kus weel seletuseks midagi juure kirjutakse.

Peale seda räägitakse weel klamride wahel satsi lühema-madalama-healega. Näituseks: Kord sõitjwad Wõnitsija kaupmehed merepeal ja läksiwad põhja Palästiina randa kus Keeluse jõgi (nüüd Maar-Naamaniks nimetakse) merde jookseb. Tallin (keda Saksa keeles Neval nimetakse) on wanast Taani linn olnud. Saakup (uue nimega Israel) elas nüüd Egiptuse maal. Kõige

tähtsamad missioonärid, kes Halle linnast Indija maale läksivad ja jenna kaa surivad Swarz (Schwarz) suri 1798) Fabricijus (suri 1792) ja Gurike (suri 1803). Ka tuhande kaupa oli paganaid (mitme rahwa sugust maa nuurgast, risti usku heitnud. Wene riigis (mitte igas maa nuurgas) on suured ja kuulsad hobused, oma wedamise pärast. Kallimad hindu, (kui tõised enne on maksnud) ei nõua ma kaa sinu käest. Ole kõikide (ülematte ja alamatte) wastu lahke ja alandlik, see on meie kohus.

~~~~~  
20 §.

Tuttu märgid. (=märk.) „—“

Tuttu märgid on niisugused, kui siin näed „—“.

1. Reid pruugitakse nende sõnades, mis tõistest raamatutest on lisa wõetud, ja näidetakse nende märkide läbi.

2. Ehk tahetakse näitusi kusagilt üles kirjutada ehk tõise kirjatükki midagi pruukida; siis pannakse need märgid ette.

3. Ehk tahetakse selle satsi juure lisatud ehk wõetud ja selle ütleja sõnu näitada, siis tehakse seda nende märkide läbi.

4. Ehk selle sõna alguses ja lõpetuses, mis tahetakse häälega ja märkidega näidata ja meele tuletada, mis sugune see on. Paneme näitused mitme moodi üles. Nii kui on: Sumal ütles Abrami wastu,

„kõi minu pale ees ja ole täieste waga“. Seitsmanda-
 mas käsus keelab Jumal; „Sa ei pea mitte warastama“. Kõnutundja küsis Jeesuse käest: „Kes on siis minu
 ligimene?“ Saewamehed küsisid prohweedi Joona käest:
 „Mis on sinu nimi, sinu ammet, ja kuhu sa lähed?“
 Kreeka kuningas Dionis tuli sõjameestega Mõõruse
 juure ja kärkis tema peale: „Sina ülekohtune! Wal-
 mista ennast! Täna, enne kui päike looja lähed, ri-
 pud sa maa ja taewa wahel!“—Mõõris wastas: „Ma
 olen süüdlane“,—ja n. e.—Kerõsus ohkas puu riida
 peal, kui hakkas surema: „Ah! Soolon, Soolon“!—
 Iga inimese esimene töö ehk asi on, kui tõise majasse
 lähed. „Tere“ ütleda, ja kui jälle ära tuleb: „Ju-
 malaga“ jätta. Tema käratas: „Tule wällja“. „Haka
 peale!“ Sõber küsis tõise käest: „Kui wana sa oled?“
 Keiser Kaarel ja tema seltsimehed küsisid, Wormse
 linnas. Lutheruse käest wastust, tema usu õpetuse pä-
 rast ja nõudasid, et tema oma õpetused pidi tagasi
 wõtma. Lutherus lõpetas suure julgusega oma waid-
 lemise kõne; ja ütles: „Siin seisn ma, tõisite
 ma ei wõi, Jumal aidaku mind! Amen.“— (Ja
 weel muud näitused.)

21 §.

Sidumise= ehk lahutamise=märgid.

Need märgid pruugitakse nõnda, kuidas nimi ise
 tunnistab: Sidumise ja lahutamise juures. 1. Silpide
 lautamiseks ja sidumiseks. Nii kui on: Ko-da-niku

(nii kui kaa ühe rea lõpu otsas, kus sõna tuleb pooleks kirjutada (waata 2 §.) ruumi puuduse pärast.) kodaniku ammet. Kooli, koo-li- lu-ge-mi-se- raa-mat. Paul-mi-ne. lau-la-ta-mi-ne Kuu-lu-ta-mi-ne j. n. e.

2. 1. Sõnade wahel, kus kaks ehk rohkem pea sõnu ühte tuleb kirjutada, seal kirjutakse sidumise- (ühenda-mise-) sõnaga, märgiga neid küll; aga siis kirjutakse mõlemad nimed ehk pea sõnad ita suure pookstawiiga. Näituseks: Põhja- Amerika, Ida- Indija, Kesk- Ame- rika, Vääne- Euroopa, Suur- Benemaa, Narwa- Paulu- felt, Meremeeste- Selts. Koku seatud pea sõnad sa- wad selle ülewal näidatud õpetuse järel pruugitud sidumise- ja lahutamise- märkide läbi. 3. Tuleb la- hutamise asemele ja kokku seatud pea sõna asemele, mis mittu korda peaks kirjutud saama, paljalt sidumise märk, kes seda sõna juba näitab ja tema aset täidab. Näituseks: Kõige kõrgemad mäed on Helweetsija- ja Põu- na- Saksamaal; mägesi on aga kaa Türgi- Kreeka- ja Itaalia- maal. Pagedat maad on: Põhja- Saksa- Brant- fufe- Hollandi- Taani ja Pohla- maa, ja suurem jagu Wene- ja Ungria maasi- Ka Sitroni,= wiigi-, wiina ja muid willja- puid kaswab seal j. n. e.

22 §.

Iseäralised märgid.

1. Tagasi wõtja ehk tagasi näitaja, (:—:) see näitab et sõna ehk sats kaks kord saab pruugitud. Teda näeme lauludes, noodi joonedes ja kaa weel mõnes

tõises kohas. Näituseks: Edasi :,; Siion mene, ehk
Jeesu riistist :,; tahan rääkida j. n. e.

2. Edasi juhutamise märgid. j. n. e. tulevad
fellest: ja nõnda edasi, j. m. m., tuleb fellest: ja
mõnda muud; j. f. f. tuleb fellest; ja see sugused.
Näituseks: Kodu loomad on ja arwatakse need järg-
mised: Kass Koer, Hobune, lehm, lammas, siga, j.
m. m. Weneriigis elawad mitmesugu rahwas. N. kui
on: Prantslased, Sakslased, mustlased, Pohlakad, j.
m. m., (ehk. nõnda): j. n. e.

3. Tähentuse märk (*) kes näitab, et selle tükki
ehk kõne seletus alamal ehk tõises kohas seisab.

4. Lühendamise märk (—) tähendab seda sõna
„kuni“, Näituseks: See kehtas hommiku kell 8—9
feni kehtas aasta 1834—1866-ni j. n. e.

5. Kustutamise märk (') Teda pruugitakse ena-
miste seal, kus vokaal peab sõna riiwimise ehk lühen-
damise pärast wällja jääma.

Näituseks: Kui meid üksford kutsutaks'

Ja siis otsust meilt küsitaks' j. n. e.

Seal näeme, et mõlemal lõppu sõnadel vokaal (e)
wällja on jäänud.

6. „Niipallju kui“, tähendakse selle kahe ühe-
suguse kriipsu „—“ läbi, mis enamasti rehkendamise
juures pruugitakse. Näituseks: 2 ja 6 on niipallju
kui 8. Rehkendamise wiis 2 ja 6=8. Et nüüd seda
märki oleme nimetanud rehkendamise märgiks; see-
pärast läheb meil kaa tarwis järgmised märgid tähele
panna.

23 §.

Rehkendamise märgid.

1. Additioni (kokuarvamise) märk (+) on püsti rist, mis rehkendamise keele tähendab (plus) ehk juure. Näituseks olgu: $2+3+4$ on? kui palju? Gesti-keele räägikšime nii 2-he juure 3 ja 4, siis on nii palju kui 9 kokku. Rehkenduses paneme aga nõnda: $2+3+4+5=14$. Nõnda nimetame siis kõik märgid nende nimelega, kuidas neid Rehkenduse alustaja on nimetanud.

2. Subtractioni (Mahaarvamise= ehk ärawõtmise= märk) on nii sugune püsti punktidega kriips— ja tähendab „wähemb“.—Näituseks: 236 ära wõtta 477?—ehk 236 vähemb kui 477, kui palju? Seda kirjutakse nõnda: $236\div$ (miinus) 477, kui palju? Need märgid saawad kutsutud rehkendamise keele—(miinus).

3. Multiplicationi (kaswatamise märk) on pöigite \times rist, mis kerge on ühe sõnaga meeles pidada, ja tähendab r, keele „kord \times “. Näituseks: 2×2 on = 4 (2 kord 2 on niipalju kui 4). $2\times 3\times 2=12$.

4. Divisioni (Jagamise) märk on kaks punkti, nagu koolon, (:), ja tähendab „jagu“ :). Näituseks: 3-mas jagu 6-est, on kaks;-Rehkendamise keele kirjutakse: $3:6=2$,—ja $8:24=3$ j. n. e. Nõnda oleme nime-
tanud lühidelt Rehkendamise märgid.

1. Additioni märk + pluss.
2. Subtractioni märk — miinus.
3. Multiplicationi märk \times kord.
4. Divisioni märk : jagu ehk (läbi).

Tahad sõber veel tõiste rehkenduse märkidega tuttwaks saada siis õppi seda suurematest wõera keele raamatuteft.

7. Paragrafi märk §., mis peatükide ja mitme jausse kirjutatud kõnne,= kui kaa mitmesuguse seaduste jubatamiseks ja näituseks kirjutakse, pannakse iga iseäralise asja seisuse ja nimetuse märgiks § Paragraf. Nõnda kui numbrid, nii kaa § jautab ja teeb wahet, et pärast lugeja kohe üles leijab, kui aga § numbri nimetakse.

Oleme nüüd kõik kirja-wahe-märgid nimetanud ja näitanud lühidelt, kuidas neid õppimise järel pruukida tuleb; Selle pärast paneme õpetuse wiisi ühe kirja tükkise üles, ja waatame, kuidas need märgid kõik ette tulewad. Näitus:

Pagana kuningas ja Jumala kartlik Piiskop. Üks pagana kuningas laskis kord Jumala kartliku piiskopi enese ette tuua, ja nõudis ta käest, et ta ristis usu ära salgaks, ja eba jumalatele ohwerdaks. Piiskop ei hakanud seda mitte tegema, waid wastas: „Mu aulik kuningas, seda ei saa ma ilmas tegema!— Seal läks kuningas wäga wihaseks ja ütles: „Kas sa ei tea, et mull' meelewalg on, sind ära tappa? Üks sõna minust, ja sinu elu on otsas“. „Seda tean ma“, kostis piiskop; aga luba minul enne, et ma sinule üht lugu räägin ja ühe küsimise ette panen, Ges kujuks. Kui üks sinu truu sulane oleks lahingis ja sattuks waendlaste kätte, ja na'd nõuakšiwad tema käest, et ta sind ära annaks; kui sinu sulane aga otsani

truuwiks jääks, wõtaksiwad teda sinu waendlased, tõmbaksiwad ta riided selljast maha, ning ajaksiwad enesest ära. Ütle, m'u kuningas, kui sinu truu sulane nüüd tiutatud sinu juure tuleks, kas sina ei saaks temale oma kõige paremad riided andma ja häbi auuga püüdma tasuda? Kuningas wastas: „Tõsi küll: aga kuidas puudub see seia kus on seda sündinud?“ Piiskop wastas: Waata, ja wõid mind kaa palljaks teha minu ilmaliku kattedest ja mu ihu riisuda. Aga mull' on üks Issand, see saab mind uuest igaweste riietega katma. Kuidas wõin ma oma elu siis kalliks pidada, et see eest oma truudust Issanda wasta ära müükjin! Seal hüüdis kuningas: „Mene! su elu olgu sulle kingitud.“ (Mõistad sina kaa nõnda oma truudust kindlaste hoida, kui see Piiskop? Küsib mittu sõbra üks teise käest.—Seie maale oleme nüüd kirjutamisest rääkinud ja õppinud, mis küll pitkemalt oleks pidand sündima; aga ruumi pole mite küllalt, ja kui seda weel juure wõtaks: siis läheks meie pisuke kirjutuse õppimise raamat kalliks. Eoodan aga, et tõine jagu warsti saab ilmuma, kelle kallal aega rohkem on, ja kes täielijem saab olema. See pärast panen weel wiimselt mõne tarwilise asja kooli lapselale seie juure üles, et kääe pärast oleks järele waatada, ja et iga kord tõiji raamatuid ei oleks waja kaasa wedada, weike asja pärast.

Rehkendamise märkide juure kirjutati weel järgmised Ladina keele numbrid, mis enamast igal inimesel peaks tuttaw olema, sest need tulewad tihti ette

ja lijatagi weel kaupade, aasta arudu-, ja muu raamatute-juures.

Näitmiseks ja õpetuseks:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10.

Siin jääb õppiale omale tähele panna ja kokku seada järgmised arud, kuidas nemad ühest, kummi tuhande saadik kirjutakse.

Muidu ei wõi keegi Ladina keele numbrid kätte õppida, kui tema mitte hästi need ülewal näidatud esimesed kümme numbrit pole tähele pannud. On õppija seda teinud siis saab tema kergeste kokku lugeda ja üles kirjutada, aga mitte weel rohkem, kui aga nellja kümnest saadik, seal tulewad mõned teisid numbrid ette, nii kui näituseks alamal seisab. XL. L. Ladinakeele wiiskümend on kui poolstaw E. Kirjutad temale nummer kümme ette, seda peab siis nii lugema ja mõtlema, nagu ütlesid: kümme, miinus wiis-kümmened (XL) (10—50) ja ita lued nelikümend. Nii samate tegid kaa nende esimestega, panid wiie numbrile (1) üks ette, oli kirjutud (IV) (1 ja 5) üks ja wiis, aga lued üksi neli,— nõnda kaa kõige nende Ladina keele numbride juures mis Ladina keele pruuk on. Näituseks paneme ülesse:

XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII
11	12	13	14	15	16	17	18
XIX	XX	XXI	XXX	XL	L	LX	LXX
19	20	21	30	40	50	60	70

LXXX	XC	C	CC	CCC	CD	D	DC
80	90	100	200	300	400	500	600
DCC	DCCC	CM	M.				
700	800	900	1000.				

Nüüd oled wist juba tähele pannud et see Ladina keele numbride juures tõsi on, mis ülewal nimetatud sai;—Kui oled hoolega kümme numbrini kätte wõtnud, siis ei saa sina aga weel mitte tuhande saadid muidu edasi, kui piad kõik järgmised õppima. Sesti keeles pruugitawad numbrid on sellepärast pallju fergemad, — oled kümme numbrini juba kätte saanud, siis wõid edasi kirjutada wõi mittu saada ja tuhat. Ladina keeles on aga lugu hoopis tõine, nii kui nääd siin. Sellepärast õppi järele mõtlemisega kätte; et pärast mõistad.

1. Rasfuse mõõt.

Üks perkapuud on 10 puuda ja üks puud 40 \mathcal{H} naela. Üks nael (\mathcal{H}) on 32 loodi (üks \mathcal{L} . \mathcal{H} on 20 \mathcal{H})

2. Willja mõõtud.

1-es Getwertis (üttele tjetwertis) on 8 Getweriku ja ühes Getwerikus on 8 karnitsa, ühes karnitsas on 3 toppi (kruuschkat) ja ühes kruuschkas on 4 kortlit ja ühes kortlis on 4 tsarkat (s. o: sari täit). 1 Getwet on 3 Riia wafka, ja wiis Tallina wafka.

1 Tallina Sälitus iga sugu willja, on 24 tünnri aga soola on 18 tünnri Sälituses. Riia Sälit ruffid on 45 Riia wafka. Riia Sälitus niisu ehk otre on

48 Riia waffa. Riia Sälitus erni ehk kaeru on 60 Riia waffa. Tallina tünder on 3 waka, ühes waffas on kolm külimitu ja ühes külimitus on kaks matti ja ühes mattis on 6 toppi ja ühes toobis on 4 kortli.

3. Wedela mõetud.

Üks sorakowoid on 40 wedrut ja üks wedru on 10 toppi (kruusk) ühes ankrus on 3 wedrud ja 4 ankrud on ühes waadis.

Pitkuse mõetud.

Üks peniform on 7 wersta, üks werst on 500 wene sülda. Üks wene süld on 3 arschina, üks arschin on 16 werschoki ehk 30 tolli. Üks wene süld on 7 jalga, üks jalg on 12 tolli, üks wana liha süld on 6 jalga ehk 3 küünart 1 küünar on 2 jalga.

Paberi mõõt.

Üks pall on 10 riiji ja üks riis on 20 raamatud. Üks raamat trükki paberi on 25 poogna. Üks raamat kirjutamise paberi on 24 poognad Üks poogen kokku keeratud, üks kord, annab neli lehte. Üks tosin on 12 tükki:

Aja arv.

Üks aasta on 12 kuud, ehk 52 nädalat ehk 365 pääwa, ühes pääwas on 24 tundi; ühes tunnis 60 minuti, ühes minutis 60 sekundi, ühes sekundis 60 terzi.

Raha arv, (Wenemaa raha.)

1 koppikas on 4 weerendid—üks rubla 100 kop.
1 Kuld imperijal on 10 rubla hõbedad, pool impe-
rijali on wiis rubla ja 5 rubla kulda raha on 8 rubla
höberaha.

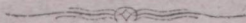
Prantsuse raha.

1 Frank on 10 Dezimi üks Dezim Wene raha
2¹/₂ kop. 25 koppika w. r. on 1 Frank.

Austrija raha: 1 kulden on 60 kreitseri ja 64
kop. Wene raha. Hollandi kulden (florin) on 100
Zentowi ja 35 Wene koppika 1 Põhja Ameerika
Dollar, on Wene raha järel 1 rubla 33 kop.

Saksa maa raha: 1 Imperi mark on 100 Pfenni,
ja 3 Imp. marki on 1 Thaalder ja 1 mark Wene
raha järele 31 kop.

Inglis raha: 1 £ Sterlingi on 20 Schillingi,
ja Schilling on 12 Pentsu 21 Schillingi kuld raha,
on Wene raha järele 6 rubla 60 kop. 1 hõbe Kroun
on 5 Schillingi ja arwatakse puhta hõbeda Wene
raha järele 1 rubla 57 kop. ja 1 kulden 20 Schillingi.

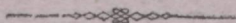
Juhataja.

- 1 § Kirja pookstawidest.
 - 2 § Sõna jagu ehk Silb.
 - 3 § Wokaalidest.
 - 4 § Konsonandi kirjutamisest.
 - 5 § Õhk häälelised.
 - 6 § Sula häälelised.
 - 7 § Ühekordselt.
 - 8 § Kaste häälelised.
 - 9 § Isejuguhest sõnadest.
 - 10 § Sõna känd ja lõpu silbid.
 - 11 § Kirja märgid.
 - 12 § Punkt.
 - 13 § Komma.
 - 14 § Semikoolon;
 - 15 § Koolon:
 - 16 § Küsimise märk?
 - 17 § Mõtlemise märk.—
 - 18 § Õhkamise märk!
 - 19 § Klammer ().
 - 20 § Juttu märk „—“.
 - 21 § Sidumise=lahutamise=märgid.
 - 22 § Iseäralised märgid.
 - 23 § Kehkendamise märgid.
 - 24 § Raalude ja mõetude juhatus.
 - 25 § Üks kord üks.
-

Trüffi wigad:

	Geskönes	mitte puutumise,	waid puutumise
Lehekülg	22	mitte pehmemp,	waid, pehmemb
"	23	" fram,	" fraam.
"	27	" G,	" G—esimene pookš
"	28	" reni,	" renni.
"	48	" rakse,	" Raste.
"	51	" üft	" üts.
"	52	" rohul,	" rahul
"	61	" fogugi,	" foguni.
"	66	" keelest,	" kellest.
"	68	" koor=	" koormaks.
"	70	" et vokaal	" ehk vokaal.
"	73	puudub selle sõna juures	komma—lueb,
"	81	mitte ! waid :—selle	järele—keelab:

Kõik tõised wigad saawad siis parandatud, kui raamatu tõist korda käsile wõttan ja ümber kirjutan ja parandan. Seeford on minu soovimine nõnda täidetud ehk küll mitte täielikult.

űfs ford űfs.

<p>2 ford 1 on 2 $2 \times 2 = 4$ $2 \times 3 = 6$ $2 \times 4 = 8$ $2 \times 5 = 10$ $2 \times 6 = 12$ $2 \times 7 = 14$ $2 \times 8 = 16$ $2 \times 9 = 18$ $2 \times 10 = 20$</p>	<p>5 ford 1 on 5 $5 \times 2 = 10$ $5 \times 3 = 15$ $5 \times 4 = 20$ $5 \times 5 = 25$ $5 \times 6 = 30$ $5 \times 7 = 35$ $5 \times 8 = 40$ $5 \times 9 = 45$ $5 \times 10 = 50$</p>	<p>8 ford 1 on 8 $8 \times 2 = 16$ $8 \times 3 = 24$ $8 \times 4 = 32$ $8 \times 5 = 40$ $8 \times 6 = 48$ $8 \times 7 = 56$ $8 \times 8 = 64$ $8 \times 9 = 72$ $8 \times 10 = 80$</p>
<p>3 ford 1 on 3 $3 \times 2 = 6$ $3 \times 3 = 9$ $3 \times 4 = 12$ $3 \times 5 = 15$ $3 \times 6 = 18$ $3 \times 7 = 21$ $3 \times 8 = 24$ $3 \times 9 = 27$ $3 \times 10 = 30$</p>	<p>6 ford 1 on 6 $6 \times 2 = 12$ $6 \times 3 = 18$ $6 \times 4 = 24$ $6 \times 5 = 30$ $6 \times 6 = 36$ $6 \times 7 = 42$ $6 \times 8 = 48$ $6 \times 9 = 54$ $6 \times 10 = 60$</p>	<p>9 ford 1 on 9 $9 \times 2 = 18$ $9 \times 3 = 27$ $9 \times 4 = 36$ $9 \times 5 = 45$ $9 \times 6 = 54$ $9 \times 7 = 63$ $9 \times 8 = 72$ $9 \times 9 = 81$ $9 \times 10 = 90$</p>
<p>4 ford 1 on 4 $4 \times 2 = 8$ $4 \times 3 = 12$ $4 \times 4 = 16$ $4 \times 5 = 20$ $4 \times 6 = 24$ $4 \times 7 = 28$ $4 \times 8 = 32$ $4 \times 9 = 36$ $4 \times 10 = 40$</p>	<p>7 ford 1 on 7 $7 \times 2 = 14$ $7 \times 3 = 21$ $7 \times 4 = 28$ $7 \times 5 = 35$ $7 \times 6 = 42$ $7 \times 7 = 49$ $7 \times 8 = 56$ $7 \times 9 = 63$ $7 \times 10 = 70$</p>	<p>10 ford 1 on 10 $10 \times 2 = 20$ $10 \times 3 = 30$ $10 \times 4 = 40$ $10 \times 5 = 50$ $10 \times 6 = 60$ $10 \times 7 = 70$ $10 \times 8 = 80$ $10 \times 9 = 90$ $10 \times 10 = 100$</p>

